

REPUBLIKA
SLOVENIJA

VARUH
ČLOVEKOVIH
PRAVIC

**POVZETEK DELA VARUHA
ČLOVEKOVIH PRAVIC
REPUBLIKE SLOVENIJE
ZA LETO 2023**

2023

O VARUHU ČLOVEKOVIH PRAVIC REPUBLIKE SLOVENIJE

Varuh človekovih pravic Republike Slovenije je Peter Svetina.

Pristojnosti Varuha človekovih pravic Republike Slovenije (v nadaljnjem besedilu: Varuh) določa Ustava Republike Slovenije (159. člen) in Zakon o varuhu človekovih pravic ter 24 področnih zakonov.

Varuh človekovih pravic Republike Slovenije

Dunajska cesta 56, 1000 Ljubljana, Republika Slovenija

Telefon: +386 1 475 00 50

Brezplačna telefonska številka: 080 15 30

Elektronski naslov: info@varuh-rs.si

Spletna stran: www.varuh-rs.si

1.1 UVODNIK VARUHA ČLOVEKOVIH PRAVIC

Spoštovani,

v 29. rednem letnem poročilu Varuha človekovih pravic Republike Slovenije poročamo o delu Varuha človekovih pravic v letu 2023. V skladu z Zakonom o varuhu človekovih pravic Varuh človekovih pravic Republike Slovenije (Varuh) o svojem delu, ugotovitvah o stopnji spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter o pravni varnosti državljanov Republike Slovenije poroča Državnemu zboru Republike Slovenije z rednimi ali posebnimi poročili.

Po četrtem letu svojega mandata moram poudariti, da sem zaskrbljen, ker se nujne in potrebne spremembe v družbi dogajajo izjemno počasi, ker se v družbi krepi občutek nemoči posameznic in posameznikov, ker takšni in drugačni dogodki vedno znova nižajo zaupanje prebivalk in prebivalcev v državo in ker se leta opozarjanja na reševanje ključnih sistemskih reform zdijo kot Siziŕovo delo. Skrb vzbujajoče je, da se vse bolj zdi, da ne glede na različne vlade pri teh reformah ni ključni problem pomanjkanje poguma, saj željo po reformah izpostavlja vsaka vlada, ampak predvsem pomanjkanje vizije in konstruktivnega ter vključujočega dialoga med različnimi deležniki. Œelim si, da bi bil v središču reform človek, torej tako posameznica kot posameznik, najsi bo to kot uporabnik ali izvajalec javnih storitev. Vse bolj je na preizkušnji solidarnost in občutek za sočloveka. Vse bolj postajamo družba posameznikov, v kateri se vsak bori le za svoj kos pogače, pri tem pa tisti, ki so na družbenem robu, vedno bolj ostajajo brez vsega.

Nujna je krepitev pravne države

Leto 2023 je ponovno pokazalo, da si je ves čas treba prizadevati za spoštovanje pravne države in da to ni le nekakšen oddaljen teoretični koncept, ampak se konkretno odraža tako v pravočasnem spoštovanju sodb ustavnega sodišča kot v spoštovanju priporočil Varuha in drugih neodvisnih nadzornih institucij ter priporočil in sodb mednarodnih mehanizmov, pa tudi pri sprejemanju zakonodaje in ukrepov, npr. na področju neodvisnega in učinkovitega pravosodja, svobode medijev, boja proti korupciji in delovanja civilne družbe, ki ni samoumevno. Glede teh vsebin smo pri Varuhu tudi v letu 2023 pripravili poročilo o stanju pravne države v Sloveniji, ki smo ga preko Evropskem mreže nacionalnih institucij za človekove pravice posredovali Evropski komisiji. **Po številnih pozivih in priporočilih Varuha in Evropske komisije je bila leta 2023 s kar leto in pol zamude uresničena odločba ustavnega sodišča glede neskladnosti Zakona o javnih financah z Ustavo Republike Slovenije zaradi nespoštovanja finančne avtonomije štiri neodvisnih državnih institucij, čeprav se je rok za njeno izvršitev iztekel že konec decembra 2021. Novela zakona je bila sprejeta konec junija 2023.** Opozarjali smo in še opozarjamo na številne odločbe ustavnega sodišča, ki niso uresničene tudi že desetle-

tje in več. **Že nekaj let priporočamo, naj vlada po zgledu uspešnega koordinacijskega mehanizma za izvrševanje sodb Evropskega sodišča za človekove pravice ustanovi tudi koordinacijo za izvrševanje odločb ustavnega sodišča, vendar priporočilo ostaja neuresničeno.** Stoičen odgovor vlade, da je vsako ministristvo pristojno za lasten resor in da ni potrebe za dodatno koordinacijo, se zdi skrajno ciničen. Že zgolj ob pogledu na statistiko neizvršenih odločb ustavnega sodišča in tudi glede na to, da uresničevanje odločb ustavnega sodišča terja najpogosteje sodelovanje več resorjev, prav koordinacija pa pogosto ne deluje najbolje. Prav tako ni pregleda, kako hitro in kako intenzivno resorji po ugotovljeni kršitvi pristopijo k implementaciji ugotovitvenih odločb ustavnega sodišča. Glede lahkotnega odnosa oblasti do nespoštovanja odločb ustavnega sodišča v smislu, da prepogosto prevlada občutek, kot da naj se uresničujejo le politično všečne odločbe ali celo le tiste, s katerimi se aktualna koalicija strinja, oziroma, da naj bi bil rok za njihovo uresničenje tako ali tako instrukcijski, torej neobvezujoč in brez pravne (in politične) sankcije, opozarjam, da takšno ignoriranje odločb ustavnega sodišča pomeni grobo kršitev načela pravne države, še bolj zaskrbljujoče pa je, da med ljudmi povzroča občutek nezaupanja v pravo in državo ter izrazito krepí občutek neenakosti posameznik in posameznikov pred zakonom, občutek manjvrednosti določenih skupin in občutek, da se Slovenija iz demokracije spreminja v oligarhijo, v kateri prevladuje korupcija. Tega ne smemo dovoliti. Vladavina prava v najbolj osnovnem razumevanju pomeni, da nihče ni nad ustavo in zakoni in da je tako ustavo kot zakone in ratificirane mednarodne pogodbe treba spoštovati ne glede na to, ali se z njimi osebno strinjamo ali ne ter koliko finančnih sredstev je za to potrebnih. **Zato ponavljamo priporočilo (stalno nalogo) št. 2 (2021), naj vlada ustanovi mehanizem, ki bi nudil strokovno podporo glede uresničevanja t. i. ugotovitvenih odločb ustavnega sodišča.**

Dajemo tudi novo priporočilo, naj državni zbor z namenom krepitve zaupanja v pravno državo vzpostavi redno letno poročanje vlade o izvrševanju sodb ustavnega sodišča in ločeno tudi o izvrševanju sodb Evropskega sodišča za človekove pravice. Namen je krepitev demokratičnega dialoga med zakonodajno in izvršilno vejo oblasti in preglednost (transparentnost) delovanja pristojnih institucij glede izvrševanja sodb ustavnega sodišča, cilj pa krepitev pravne države. S tem bi okrepili parlamentarni vidik nadzora glede spoštovanja 2. člena ustave v delu, ki se nanaša na delovanje pravne države.

Priporočilo št. 1: Varuh priporoča, naj Državni zbor Republike Slovenije vzpostavi redno letno poročanje Vlade Republike Slovenije glede stanja izvrševanja odločb Ustavnega sodišča Republike Slovenije in ločeno sodb Evropskega sodišča za človekove pravice.

Že leta opozarjam na pomen neodvisnih državnih institucij – kot smo Ustavno sodišče, Varuh, Računsko sodišče, Komisija za preprečevanje korupcije, Zagovornik načela enakosti in Informacijska pooblaščenka – za spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, delovanje demokratične družbe in pravne države, ki ima dobro razvit sistem zavor in ravnovesij. Močne, neodvisne in strokovne institucije že dolgo

niso več le stvar pravnega reda posamezne države, ampak so tudi skrb mednarodne skupnosti. Mednarodni standardi, ki se razvijajo v okviru Združenih narodov, Sveta Evrope in Evropske unije, so glede tega vse bolj jasni. Da bi okrepili to zavedanje, smo ob 30. obletnici Zakona o varuhu človekovih pravic in Pariških načel o statusu nacionalnih institucij za človekove pravice ter 75. obletnici Splošne deklaracije o človekovih pravicah konec leta 2023 izdali publikacijo z naslovom »Mednarodni standardi delovanja varuha človekovih pravic Republike Slovenije«. **Glede na naša pretekla priporočila in dogovarjanje z Ministrstvom za pravosodje, je bil junija 2023 v javno obravnavo vendarle posredovan predlog novele Zakona o varuhu človekovih pravic**, katerega poglobitveni namen naj bi bil uskladiti mandat Varuha tudi z Beneškimi načeli o zaščiti in krepitvi institucije varuha človekovih pravic iz leta 2019 in vzpostaviti manjkajoče mednarodne nadzorne mehanizme tudi v Sloveniji (npr. glede spremljanja spoštovanja Konvencije o pravicah invalidov, glede preprečevanja trgovine z ljudmi in glede polnega mandata varuha otrokovih pravic). **Vendar se zdi, da pravega interesa oziroma želje za mednarodno skladne spremembe, ki bi med drugim npr. razširile pristojnost Varuha tudi še na javne službe in na izvajanje določenih mandatov skladno z mednarodnimi standardi, ni.**

Nujna je krepitev socialne države

Še več težav se nakopiči glede spoštovanja ustavnega načela, da je Slovenija socialna država. Zdi se, da je vse manj taka. Ekonomske, socialne in kulturne pravice kot tudi solidarnostne in kolektivne pravice so namreč enakovredne državljanskim in političnim pravicam, čeprav se nemalokrat zdi, da jih država razume nekako pogojno in torej k njihovem uresničevanju pristopa zadržano, s tem pa povzroča ne le kršenje človekovih pravic, ampak številne stiske posameznic in posameznikov, pa tudi ranljivih skupin kot takih. To je še posebej izrazito glede izjemno počasnih reform, povezanih z zagotavljanjem pravic invalidov in starejših. **Že leta opozarjam na pomen deinstitucionalizacije in na potrebo po zagotavljanju pravice do samostojnega življenja in vključenosti v skupnost, ki jo opredeljuje Konvencija o pravicah invalidov.** Kljub določenemu napredku na deklarativni ravni pa še v letu 2023 skoraj ne najdemo primerov dobrih praks, pri čemer se hkrati soočamo še s predsodki in nestrpnostjo, saj tako država kot občine premalo naredijo za ozaveščanje in krepitev spodbudnega okolja, brez tega pa ni mogoče pričakovati pravega napredka.

Nujno je krepiti spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin (primeri dobrih praks)

Ponovno poudarjam, da so človekove pravice univerzalne, neodtujljive in pripadajo vsakemu posamezniku. Pri Varuhu smo zato tudi v letu 2023 opozarjali na številne kršitve, reševali konkretne zadeve in dali številna nova priporočila. **Ponovno pozivam vse pristojne, da naj naša priporočila hitreje uresničijo, saj izhajajo iz konkretnih kršitev in ugotovitev, terjajo pa čimprejšnje spremembe bodisi pravnega okvirja bodisi prakse**

organov, s čimer se bo preprečila tudi marsikatera nova kršitev. Privrženost spoštovanju človekovih pravic naj ne bo le na deklaratorni ravni ampak predvsem v konkretnih dejanjih, kar vključuje tudi sprejemanje boljših predpisov.

Ker je moja želja predvsem premikati razmere na bolje, se bom tudi v tem uvodniku osredotočil pretežno na številne sistemske težave in ugotovljene kršitve, s katerimi smo se ukvarjali v letu 2023 in ki čakajo na čimprejšnjo rešitev. Kot ilustracijo in spodbudo, da skupaj zmoremo, želim v nadaljevanju izpostaviti nekaj primerov dobrih praks:

- oktobra 2023 sem neposredno na plenarni seji Državnega zbora Republike Slovenije ob priložnosti predstavitve letnega poročila Varuha za leto 2022 **prvič zagotovil tolmačenje v slovenski znakovni jezik.**
- Po posredovanju Varuha je bila julija 2023 sprejeta novela zakona o zdravstvenem varstvu in zavarovanju, s katero so **starši, ki bivajo z bolnim otrokom v bolnišnici, upravičeni do denarnega nadomestila med začasno zadržanostjo od dela.** Starši lahko zdaj v bolnišnici z bolnim otrokom brezplačno bivajo do vključno njegovega 14. leta starosti, pred tem je to veljalo samo do šestega leta.
- Prav tako julija 2023 je državni zbor po več letih opozarjanj sprejel poslansko **novelo Zakona o odškodninah žrtvam kaznivih dejanj**, s katero je pravica do državne odškodnine omogočena tudi za osebe, ki niso državljani Republike Slovenije ali drugih držav EU, kar je še posebej pomembno za žrtve trgovine z ljudmi.
- Maja 2023 smo organizirali usposabljanje o postopkih pred mednarodnimi odbori po temeljnih konvencijah o človekovih pravicah v okviru Združenih narodov. V začetku leta 2024 pa smo v zvezi s pritožbo mladoletnega begunca iz Mjanmara (narodnosti Rohingya) zoper Slovenijo na Odbor za otrokove pravice Združenih narodov poslali prispevek Varuha kot tretje neodvisne strani, v katerem so predstavljene podobne kršitve glede pomanjkanja individualne ocene s strani slovenske policije, nepriznavanjem mladoletnosti, ignoriranjem prošenj za azil in kršitvami načela nevračanja, ki jih je Varuh zaznal tudi v drugih mejnih postopkih z migranti približno v istem času (leta 2021). **Ti pritožbeni postopki so namenjeni zagotavljanju spoštovanja mednarodnih standardov človekovih pravic s strani slovenskih organov. Zato ponovno pozivam, naj Slovenija čim prej ratificira tudi Izbirni protokol k Mednarodnemu paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah.**
- **Marca 2023 sem imel kot varuh prvič v zgodovini institucije nagovor na plenarnem zasedanju Sveta Združenih narodov za človekove pravice v Ženevi.** Intervencija se je nanašala na problematiko varovanja okolja, Svetu ZN pa smo posredovali tudi svojo pisno izjavo. Na 52. rednem zasedanju Sveta ZN so namreč obravnavali tudi Poročilo posebnega poročevalca Združenih narodov za človekove pravice in okolje Davida R. Boyda o njegovem obisku v Sloveniji oktobra 2022. Opozorili smo na problem počasnega uresničevanja mednarodnih zavez in slabega uresničevanja priporočil Varuha na okoljskem področju.

Kot sad prizadevanj v letu 2023 so bile določene spremembe vidne šele v začetku leta 2024, in sicer:

- **Januarja 2024 je ZZZS** po več letih končno začel upoštevati naše priporočilo, da pravico do **izposoje medicinskih pripomočkov zagotovi tudi začasno nepremičnim osebam**. Od januarja 2023 tako novela pravil obveznega zdravstvenega zavarovanja ne vključuje več pogoja, da so do določenih vrst medicinskih pripomočkov upravičene le zavarovane osebe s trajno nepomičnostjo.
- Kot varuh sem od leta 2019 opozarjal na problematiko redkih bolezni. V tem času smo pri Varuhu na Ministrstvo za zdravje poslali več poizvedb in opravili več sestankov z aktualnimi ministri. Preverjali smo, kako potekajo aktivnosti za pripravo Registra redkih nemalignih bolezni in priprava Načrta dela na področju redkih bolezni za obdobje 2021–2030. Naše posredovanje je obrodilo sadove. Od februarja 2024 je namreč vzpostavljen **Register redkih nemalignih bolezni, vpisujejo pa se že prvi bolniki**. To bo omogočilo spremljanje in izboljšanje zdravstvene oskrbe pacientov.
- **Konec leta 2023 smo bili seznanjeni s problematiko ogrožanja obstoja delovanja varstveno-delovnih centrov (VDC), ki so bili s finančnimi izhodišči za leto 2024 seznanjeni o znižanju proračunskega financiranja za več kot 80 odstotkov**. Na odločitev vlade oziroma ministrstva za solidarno prihodnost smo se ostro odzvali in poudarili, da so na ta način ogroženi temelji socialne države, ob tem pa gre za neposredno kršitev Ustave Republike Slovenije, Konvencije o pravicah invalidov in zakonodajnega okvira Republike Slovenije, katerega poslanstvo uresničujejo VDC-ji. V svojih pozivih po ureditvi financiranja sem bil tokrat uspešen, ministrstvo je namreč kmalu po mojem pozivu sporočilo, da sredstva so in bodo zagotovljena.
- Na podlagi skupne izjave Varuha in nevladnih organizacij o prenovi šolskega sistema v Republiki Slovenji iz septembra 2023 je bilo v zadnji **noveli Zakona o osnovni šoli upoštevano** Varuhovo priporočilo, da naj se tudi otrokom, ki se šolajo na domu, zagotovi enak nivo znanja kot otrokom, ki hodijo v šolo. **Vendar pa ugotavljamo, da več drugih priporočil ni bilo upoštevanih oziroma so rešitve šle celo v nasprotno smer od naših priporočil, zato pristojne glede reforme šolstva za naslednje desetletje čaka še veliko dela, predvsem pa je nujno upoštevanje, da je šola tudi vzgojna in ne le izobraževalna ustanova, kjer bi moral biti v ospredju celovit razvoj otroka.**

Kot varuh sem bil tudi lani v rednih stikih z nosilci različnih vej oblasti in jih opozarjal na pomen spoštovanja mednarodnih in ustavnih standardov človekovih pravic pri vsakdanjem delu in sprejemanju konkretnih odločitev. Nujno je, da so človekove pravice dostopne vsakomur ter da so posameznikom na razpolago ustrezni mehanizmi in pravna sredstva, da se kršitve odpravijo.

Število obravnavanih zadev, ugotovljene kršitve in nova priporočila

V letu 2023 smo obravnavali skupaj 6.225 zadev. Obravnavane zadeve so se nanašale na kršenje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, načela dobrega upravljanja in pravičnosti.

V letu 2023 smo obravnavali skupno 2.224 pobud. Utemeljenih je bilo skupaj 436 ali 16,67 %, med njimi 203 (leto prej pa 181) s področja zagovorništva 82 pobud je bilo s področja Državnega preventivnega mehanizma. Izmed drugih zaključenih pobud 249 pobud ni bilo utemeljenih, v 1.385 pobudah ni bilo pogojev za obravnavo (o pobudi poteka pravni postopek, pri katerem ni mogoče zaznati zavlačevanja ali večjih nepravilnosti), v manjšem številu pobud (manj kot 1 %) pa je šlo bodisi za umik soglasja na področju zagovorništva oziroma takih, pri katerih so bile obravnavane pripombe na predpise 369 pobud ni sodilo v Varuhovo pristojnost.

Med 232 utemeljenimi pobudami je Varuh ugotovil 262 kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin (opredeljenih v Ustavi RS) ali druge nepravilnosti (kršitev načela pravičnosti in dobrega upravljanja, neupravičeno zavlačevanje postopka ali očitna zloraba oblasti po ZVarCP) – v letu 2022 pa 222 kršitev. K tem 262 kršitvam je **treba dodati 203 primere s področja zagovorništva otrok**, pri katerih ne ugotavljamo kršitev, so pa obravnavane kot utemeljene pobude in zato prištete med 436 utemeljenih pobud. Večje število kršitev pravic v primerjavi s številom utemeljenih pobud je posledica večjega števila ugotovljenih kršitev pri posamezni pobudi. Tako smo med obravnavanjem pobude v nekaterih primerih ugotovili tudi tri ali več kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin ali drugih nepravilnosti. Med utemeljenimi obravnavnimi pobudami smo ponovno **ugotovili daleč največ kršitev načela dobrega upravljanja (3. člen ZVarCP) in sicer 65 kršitev. Temu po pogostosti ponovno sledi 22 kršitev neupravičenega zavlačevanja postopkov (24. člen ZVarCP) in 21 kršitev enakosti pred zakonom (14. člen ustave). Naslednjih je 20 kršitev pravic invalidov (52. člen ustave), 14 kršitev pravice do socialne varnosti (50. člen ustave), prav tako 14 kršitev pravice do zdravstvenega varstva (50. člen ustave), po 7 kršitev načela, da je Slovenija pravna in socialna država (2. člen ustave) in varstva človekove osebnosti in dostojanstva (21. člen ustave), po šest kršitev enakega varstva pravic (22. člen ustave) in drugih pravic ter po 5 kršitev pravice do pravnega sredstva (25. člen ustave) in pravice do osebnega dostojanstva in varnosti (34. člen ustave).**

Teh 262 kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin ali drugih nepravilnosti smo ugotovili pri različnih organih, in sicer **največkrat pri Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti** (v 55 primerih) **in na upravnih enotah** (v 23 primerih). Ta vrstni red najpogostejših kršiteljev ostaja že več let nespremenjen, kar je posebej skrb vzbujajoče, saj kaže na sistemske probleme, ki se ne odpravljajo. Omenjenim kršiteljem sledijo po številu ugotovljenih kršitev **Ministrstvo za zdravje** (v 18 primerih), **lokalna samouprava – občine** (v 15 primerih), **Ministrstvo za notranje zadeve** (v 14 primerih), **sodišča** (v 14 primerih), centri za socialno delo (v 10 primerih), Vlada Republike Slovenije (v 9 primerih), Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zavodi za prestajanje kazni zapora in Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje (vsak v 6 primerih) in druge institucije (v 15 primerih).

Poudariti je treba, da število in delež utemeljenih pobud med rešenimi pobudami nista prava kazalnika stanja varstva človekovih pravic v Sloveniji. Prvič zato, ker se vsaka oseba, ki ji organi oblasti kršijo človekove pravice, ne obrne nujno tudi na Varuha, drugič pa zato, ker lahko ena utemeljena pobuda, v kateri smo ugotovili sistemsko nepravilnost, pomeni kršitev pravic več sto ali celo več tisoč osebam. Tudi zato na podlagi podatkov, ki jih dobimo iz javno dostopnih virov, na posameznih področjih odpiramo lastne pobude in širša vprašanja. V letu 2023 smo **na lastno pobudo odprli 36 pobud in 75 širših vprašanj**, ki jim je treba **prišteti še vse obiske krajev odvzema prostosti (te je izvedel državni preventivni mehanizem)** in še okoli 200 zadev s področja **delovanja Centra za človekove pravice in mednarodnega sodelovanja**.

Na podlagi vseh svojih dejavnosti v letu 2023, torej obravnavanja pobud, odpiranja širših vsebinskih vprašanj, delovanja različnih organizacijskih enot, obiskov, priprave strokovnih analiz, študij in zaznavanj, **dajemo tokrat skupaj 86 novih priporočil** (kar sta dve več kot v letu 2022), od tega:

- 77 priporočil, ki pogosto tudi na sistemski ravni zadevajo posamezne segmente družbe ali družbo kot celoto in spoštovanje človekovih pravic v njej, in
- še dodatno 9 priporočil, ki predstavljajo stalne naloge različnih organov.

Počasno uresničevanje Varuhovih priporočil

V letnem poročilu tokrat posebej izpostavljam **dobrih 80 najbolj aktualnih preteklih priporočil, ki ostajajo bodisi neuresničena bodisi delno neuresničena, kar je manj kot v preteklih letih, kar kaže vendarle na pozitiven trend, vendar ponovno izpostavljam, da ključna priporočila in reforme še vedno ostajajo neuresničene. Pozdravljamo poročanje vlade v odzivnem poročilu glede stanja uresničevanja naših novih in aktualnih preteklih priporočil.** Še vedno opozarjamo na potrebo po večji usklajenosti odzivov na priporočila, ki se nanašajo na več resorjev. Doslednejše in hitrejše uresničevanje naših priporočil lahko pomembno prispeva k dvigu ravni spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin v Sloveniji za vse in hkrati pripomore k večji kakovosti življenja posameznic in posameznikov. **Posebej izpostavljam, da lanskoletno priporočilo št. 1 (2022), s katerim smo predlagali, naj Vlada Republike Slovenije vzpostavi posebno koordinacijo, ki bi obravnavala priporočila Varuha, ki se nanašajo na več vladnih resorjev, in naj glede teh priporočil pripravi enotno stališče in delovni načrt za njihovo uresničevanje, ni uresničeno, zato ga ponavljamo.**

Ranljive skupine in vsebinska področja

Enakost pred zakonom in prepeved diskriminacije ostaja eno bolj pestrih področij dela. Število obravnavanih zadev ostaja okrog 100, v smislu specifikacije pa prav tako še vedno prevladujejo enake možnosti invalidov. Izmed skupno 51 obravnavanih pobud na področju je bilo utemeljenih 12, od tega 8 na področju invalidov, ena pa glede enakih možnosti glede na spolno identiteto ali usmerjenost.

Glede pravic **LGBTIQ+** moram žal izpostaviti, da je bilo leto 2023 **najbolj zaznamovano z izrazi nasilja, zlasti na Paradi ponosa**, najprej v Ljubljani in nato še v Mariboru. To sem javno obsodil in pozval k temu, da se tovrstno nasilje sankcionira. Septembra sem se sestal tudi s predstavniki društev, aktivnih na področju LGBTIQ+.

Glede **enakih možnosti invalidov** še vedno ni bila izpolnjena lastna zaveza MDDSZ, da bo ob prvi spremembi ZInvO določilo organ za vodenje in odločanje v prekrškovnem postopku iz 34. člena ZInvO. Kljub pojasnilom MDDSZ vztrajamo, da je pripravljavec sprememb Zakona o invalidskih organizacijah (ZInvO) s tem, ko ni določil vsaj 30-dnevnega roka za sodelovanje javnosti pri pripravi predpisa, tako v primeru prvega predloga ZInvO z 9. 10. 2023 (pri katerem je bil določen le sedemdnevni rok) in v primeru drugega predloga ZInvO z 22. 11. 2023 (v katerem je bil rok prekratek vsaj za 16 dni), kršil minimalna priporočila Resolucije o normativni dejavnosti, načela dobrega upravljanja in posegel v pravico do sodelovanja javnosti pri upravljanju javnih zadev iz 44. člena ustave. Spomniti namreč velja, da predloga ZInvO z 9. 10. in 22. 11. nista identična in se že iz tega razloga roka za sodelovanje sploh ne moreta seštevati, a tudi skupni rok je znašal manj kot 30 dni (le 21 dni).

Razočaranje ostaja tudi v zvezi z nedostopnostjo Centra za socialno delo Sežana za invalide, saj so prostori v drugem nadstropju stavbe in zato nedostopni za številne ljudi. **Ob preverjanju dejanskega stanja septembra 2023 smo ugotovili, da dostopnost CSD Sežana ni bila urejena in da so glede tega tudi slabi izgledi za prihodnost. Po skoraj enem letu pretečenega časa zaradi drugih neodložljivih obveznosti, je bil odpovedan celo prvi sestanek z direktorico centra za socialno delo, namenjen, ureditvi zadeve. Če primer ne ponazarja nazorno impotentnosti države vsaj v nekem doglednem času urediti nekaj tako jasnega in obenem nujnega, kot je fizična dostopnost enega izmed konkretnih centrov za socialno delo za invalide, potem je najbrž nič ne. Zaskrbljujoče okoliščine je Varuh ugotavljal tudi v zvezi z zagotavljanjem tolmačev za slovenski znakovni jezik.**

Na področju invalidov pa lahko kot pozitiven premik, ki pa ne sme ostati osamljen, izpostavimo prilagoditev bankomatov za invalide. Nova Ljubljanska Banka – NLB d.d. je v Ljubljani, na Trgu mladinskih delovnih brigad namreč postavila prvi bankomat, prilagojen za uporabo slepim in slabovidnim osebam in določila tudi 52 lokacij po celotni Sloveniji, kjer bodo prilagodili bankomate. Večina bankomatov sicer ostaja še vedno nedostopnih za invalide. Združenje bank Slovenije (ZBS) smo samoiniciativno zaprosili

za stališča vezana predvsem na uporabo bankomatov za slepe in slabovidne osebe. **Pozdravljamo iniciativnost ZBS in njenih članic, da v prehodnih obdobjih ZDPSI in ZIMI pripravijo vse potrebno za implementacijo rešitev, ki bodo olajšale opravljanje bančnih storitev za invalide, tako pri obiskih bančnih poslovalnic in bankomatov kot tudi pri uporabi spletnih strani in aplikacij bank za opravljanje plačilnih in drugih storitev. Varuh je uspešno posredoval tudi glede označitve parkirnega mesta za invalide v Mestni občini Ljubljana.**

Spremljamo tudi uresničevanje Konvencije o pravicah invalidov. **Omogočanje fizičnega dostopa do objektov v javni rabi, dostopa do informacij, komunikacij in drugih storitev, ki so namenjene javnosti, tudi za invalide, je pomemben element zagotavljanja enakih možnosti invalidov, zato smo glede tega odprli več širših vprašanj. Zaskrbljeni smo, ker država kljub razpravam o tem še vedno ni vzpostavila neodvisnega telesa za spodbujanje, varovanje in spremljanje izvajanja Konvencije o pravicah invalidov, skladno z drugim odstavkom 33. člena te konvencije.**

Na področju **socialnega varstva** je Varuh v letu 2023 obravnaval skupaj **648 zadev**, od tega 227 pobud na področju, med katerimi je bilo 42 utemeljenih, kar pomeni **23,86 %**. **Še posebej odstotek utemeljenosti izstopa pri socialnih prejemkih, pomočeh in štipendijah (40,00 %) in v zvezi s socialnimi storitvami (31,82 %).** Izjemno zaskrbljujoče je, da je bilo na področju socialnega varstva **od 12 novih priporočil v letu 2022 zaradi nestrinjanja zavrženih 5 priporočil, vsa pa se nanašajo na osebno asistenco.** Zato niti ne preseneča, da so v letu 2023 pri obravnavanih zadevah v zvezi s socialnimi storitvami po pogostosti izstopale zadeve, ki se nanašajo na **osebno asistenco. Ob obravnavi nekaj primerljivih pobud smo pri Varuhu zavzeli stališče, da je v nasprotju z določbami Zakona o osebni asistenci (ZOA), kadar se izvede postopek ponovne ocene upravičenosti do osebne asistencije, če niso predhodno zaznane/ugotovljene spremenjene potrebe uporabnika po vrstah in obsegu ur storitev osebne asistencije ali druge okoliščine, ki utemeljujejo ponovno oceno. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti je načelno stališče sprejelo in zagotovilo, da bo na to opozorilo tudi vse koordinatorje invalidskega varstva.** Glede predloga novega zakona o osebni asistenci (OA) smo izpostavili tudi potrebo, da se urejanje pravice do OA vključuje v **sistemsko ureditev različnih oblik skrbi, pomoči ali nege za vse osebe, ki nujno potrebujejo pomoč druge osebe. Teh v trenutni viziji socialne države žal ne vidimo. Nujno bi bilo sistemsko in celostno urediti različne oblike pomoči, ki so posamezniku na voljo, z različnimi možnostmi njihovih medsebojnih kombinacij, saj je le tako mogoče zagotavljati ustavno skladnost celotnega sistema in hkrati varovati posamične pravice.**

Pri Varuhu smo na področju socialnega varstva v letu 2023 prejeli zaskrbljujoče in bistveno povečano število pobud, iz katerih so razvidne različne oblike nasilja nad stanovalci domov za starejše. Kot družba moramo vedno in povsod imeti ničelno toleranco do nasilja, žrtvam pa zagotoviti, da bi zmogle o njem spregovoriti in poiskati varno okolje. **Ob tem je po mnenju Varuha treba vlagati tudi v zagotavljanje varnosti, usposabljanje in izobraževanje vseh, še posebej pa tistih poklicnih skupin, ki se pri**

svojem delu srečujejo s starejšimi. **Ugotovitve iz odzivov vodstev naslovljenih domov za starejše na poizvedbe Varuha lahko strnemo v ugotovitev, da predstavlja ključen problem pomanjkanje ustreznih kadrov.** Gre namreč za iskane kadre, ki so nujno potrebni za ustrezno skrb in nego najranljivejših skupin, zato si je treba prizadevati za urejeno delovno okolje, kar seveda pomeni tudi ustrezne pogoje dela in dostojno plačilo. Samo na ta način bo država uspela zaveziti ta **alarmantni problem pomanjkanja kadra na področju socialnega in zdravstvenega varstva.** Ključno je, da se glede tega ukrepa nemudoma. Poleg navedenega akutnega problema Varuh poudarja, da je treba posebno pozornost nameniti tudi **celostnemu vzgojnemu vidiku** s poudarkom na vrednotah, kot so solidarnost, empatija in čustvena zrelost.

Na področju institucionalnega varstva in deinstitucionalizacije smo bili v letu 2023 aktivni, a smo si žal neuspešno prizadevali za nujne reforme obstoječega sistema. Pri Ministrstvu za solidarno prihodnost smo se neuspešno trudili, da bi uporabnikom institucionalnega varstva, ne glede na starost, v primeru večdnevni vnaprej napovedanih odsotnosti iz institucije zagotovili sredstva za vsaj osnovno preživetje. Nič bolj nismo bili slišani s svojimi opozorili na vse bolj **problematično nujnost zagotavljanja kapacitet za institucionalno varstvo oseb, ki zaradi svojega zdravstvenega stanja ne morejo bivati doma,** glede česar dajemo letos novo priporočilo. **Poleg vseh drugih posledic je najočitnejša ta, da s tem posameznik zaseda za sistem mnogo dražjo zdravstveno storitev in še onemogoča, da bi zdravstveni sistem lahko obravnaval nekoga drugega, ki zdravstveno obravnavo dejansko potrebuje.** Opozarjamo tudi na zahteven položaj in stiske, v katerih se znajdejo odrasli otroci in drugi, ki pomagajo starejšim bolnim staršem ter drugim sorodnikom, posebej še v sedanjih okoliščinah, ko so tako prostorske kot kadrovske kapacitete za institucionalno varstvo in pomoč na domu omejene. Tudi ta vidik realnosti bi morala država ustrezno reševati.

Glede drugih vsebin s področja socialnega varstva pozdravljamo vse močnejša prizadevanja širše javnosti, različnih organizacij in institucij za digitalno vključenost starejših, kritični pa smo glede zagotavljanja ustreznih pomoči osebam med 18. in 26. letom starosti.

Področje **zdravstvenega varstva in zdravstvenega zavarovanja** je glede na število pobud eno od številčno najmočnejših področij. V letu 2023 je Varuh na področju zdravstvenega varstva in zdravstvenega zavarovanja obravnaval skupaj 448 zadev, od tega dobre tri četrtine zadev sodi na področje zdravstvenega varstva, slaba četrtina pa na področje zdravstvenega zavarovanja. Od 90 rešenih pobud (med 127 obravnavanimi na področju) je bila utemeljena dobra petina pobud, tj. 20 (18 s področja zdravstvenega varstva in 2 s področja zdravstvenega zavarovanja). **Največja frustracija je, da vrsta vprašanj na področju zdravstvenega varstva ostaja že vrsto let neodgovorjenih.** To je še posebej težko razumeti, ko gre za ranljive skupine, kot so otroci, starejši in invalidi. Zavedamo se, da problematika ni nastala včeraj in tudi ne more biti rešena jutri, vendar pa ob vsaki priložnosti, in to že več let opozarjamo, jo je treba začeti reševati danes. V okviru svojega dela sem se redno in pogosto srečal tudi z ministri ter različnimi predstavniki strokovne in laične javnosti s področja zdravstva.

Že v prvih dneh leta 2023 se je s primerom dolge vrste čakajočih pred ZD Bežigrad pokazalo, da je v zdravstvenem sistemu nekaj hudo narobe. Zato Ministrstvu za zdravje dajemo novo priporočilo, naj uredi področje na način, da ne bo prihajalo do nesprejemljivih razlik med ambulantami ter da bo pacient prišel do zdravnika in to takrat, ko ga bo potreboval. Poudarjamo, da ne gre zgolj za pomanjkanje zdravnikov, temveč za kronično pomanjkanje vsega ostalega zdravstvenega osebja. Težave, s katerimi se tudi pobudniki obračajo na Varuha, kažejo na **anomalije sistema, ki potrebujejo resen pristop.** Ena takšnih je problematika **dolгих čakalnih dob na področju psihološke in psihiatrične obravnave otrok, ki predstavljajo kršenje ustavno zagotovljenih pravic te ranljive skupine in mednarodnopравниh zvez, ki jih je sprejela Slovenija.** Varuh je seznanjen **z nespodobno dolgimi čakalnimi vrstami na urgencah,** nekateri pacienti so na obravnavo čakali tudi po 16 ur ali več. Nič bistveno novega ni glede reševanja nedopustnih **čakalnih dob na mnogih področjih zdravstva** in na področju **zobozdravstva.** Srečevali smo se tudi z nemalo primeri, ko so pacienti navajali **težave z napotnico ali naročanjem na zdravstveno storitev.** Težave so zajemale izbris napotnic, težave pri vzpostavitvi stika z zdravstvenim izvajalcem, dolgotrajno čakanje na določitev datuma pregleda itd.

Vse bolj akutna je tudi situacija s pacienti, ki so zaključili bolnišnično zdravljenje, nekateri so starejši, drugi po pridobljeni možganski poškodbi, ki še vedno potrebujejo nujno poboljšano zdravstveno oskrbo in nego. O tem problemu smo že pisali, prvotna rešitev je bila **vzpostavitev tako imenovanih »negovalnih bolnišnic«.** Te so bile črtane iz predloga zakona o dolgotrajni oskrbi z obrazložitvijo, da se bo to področje drugače uredilo. **V letu 2023 je Varuh obravnaval tudi težave odraslih oseb z avtizmom, ki se srečujejo s težavami pri diagnostiki. Pozdravljamo pripravljenost NIJZ glede izvajanja dodatnega usposabljanja strokovnjakov v CDZO in CDZOM glede avtizma in drugih spektroatističnih motenj. Težave še vedno ostajajo na področju ureditve homeopatije.** Ministrstvo za zdravje ureditev omenjenega področja vleče iz leta v leto.

Samoiniciativno smo se seznanili tudi s predlogom besedila **Zakona o pomoči pri prostovoljnem končanju življenja,** saj je v njem brez predhodnega posvetovanja zapisano, da naj bi nadzor v zvezi s postopki pomoči pri prostovoljnem končanju življenja opravljal Varuh. **Opozarjam, da Varuh ni strokovno-zdravstvena institucija, da bi lahko opravljala nadzor, kot so si to zamislili predlagatelji zakona. Enako sporno je, da v nobeni drugi državi tovrstnih postopkov ne opravljajo varuhi človekovih pravic ali njemu sorodne institucije. To opravljajo nadzorni organi ali komisije, ki so posebej določeni in sestavljeni iz strokovnjakov, predvsem s področja zdravstva. Ob tehtanju vprašanj na omenjeno temo, ki odpira vrsto etičnih in pravnih vprašanj, je nujno potrebno, da se hkrati ustrezno uredi dostopnost in učinkovitost paliativne oskrbe na nacionalni ravni, na kar je Varuh v preteklosti že večkrat opozoril.**

Varuh je v letu 2023 na področju zdravstvenega varstva obravnaval tudi dve širši vprašanji v povezavi s porodničnicami, in sicer **način obveščanja patronažnih služb po odpuštu porodnice iz porodnišnice in razpolaganje porodnic s placento. Zaradi ugotovljene kršitve načela enakega varstva pravic skladno z 22. členom ustave, je Varuh**

Ministrstvu za zdravje priporočil, da se poenoti praksa obveščanja patronažnih služb, pri čemer pa naj se breme odgovornosti obveščanja ne prenaša na porodnice.

Na področju **invalidskega in pokojninskega zavarovanja** smo v letu 2023 obravnavali približno enako število zadev kot leto prej (okoli 175), med rešenimi 48 pobudami pa je bilo 12 utemeljenih (kar je 25 %). **Skrb vzbujajoče je, da je že vsaka četrta pobuda, ki jo obravnava Varuh na tem področju, utemeljena.** Razlogov za to je po našem mnenju več, veliko pa se lahko pripiše predvsem **neizpolnjenim zavezam Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije (ZPIZ) na področju doslednega uresničevanja določb Zakona o splošnem upravnem postopku pri odločanju o pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter nedoslednem spoštovanju načela dobrega upravljanja.** Pravice, ki izvirajo iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja, so odraz načela solidarnosti in večinoma trajnejše narave. Svoje pa k temu prispevata tudi strah in negotovost pred prihodnostjo in neznano, **že dalj časa napovedano ter neuresničeno reformo pokojninskega in invalidskega zavarovanja.** **Glavne ugotovitve Varuha je mogoče strniti** v nespoštovanje rokov odločanja o pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja oziroma dolgotrajnost postopkov, nizke pokojnine, nerazumljivost dokumentov in nezadostno obrazloženost upravnih aktov, neustrezno in s Konvencijo o pravicah invalidov neusklajeno definicijo invalidnosti, neusklajenost posameznih predpisov na področju invalidskega zavarovanja, težav pri zaposlovanju in vključevanju invalidov v družbo, neenotnost posameznih organov (izvedenskih in drugih), ki podajajo mnenja **(odločajo!)** o invalidnosti, »sporno« naravo izvedenskih organov glede ugotavljanja invalidnosti ter tudi v drugih postopkih iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Obravnavali smo na primer več primerov, ko je posameznik prejel odločbo ZPIZ, da je zmožen za delo, ZRSZ pa je istemu posamezniku izdalo odločbo, da je nezaposljiv, torej nezmožen za delo. Glede na obravnavane pobude in ugotovljeno neskladnost zakonodaje **vladi priporočamo, da v vseh predpisih poenoti in uskladi definicijo invalidnosti s Konvencijo o pravicah invalidov ter tako poskrbi za usklajenost notranje zakonodaje s to konvencijo in z ustavo. Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti pa priporočamo, naj prenovi sistem ugotavljanja invalidnosti in uvede le en organ za ugotavljanje invalidnosti ter da naj skupaj z Ministrstvom za zdravje spremeni določila javnih predpisov, ki postavljajo osebe z motnjami v duševnem zdravju v manj ugoden položaj kot druge invalide s primerljivimi omejitvami.**

Pravice in položaj **starejših** smo obravnavali na različnih vsebinskih področjih, kot so socialno varstvo, zdravstveno varstvo in invalidsko in pokojninsko zavarovanje, pa tudi v okviru omejevanja osebne svobode in državnega preventivnega mehanizma. Gre za izjemno pomembno vprašanje sodobne družbe, pri katerem je nujno čim prej najti konkretne dolgoročne rešitve. Opozarjamo tudi na ničelno toleranco do nasilja v družbi, vključno nad starejšimi. Ob obravnavanju pobud ugotavljamo, da so starejši **še vedno velikokrat žrtve birokratiziranih in (pre)zapletenih postopkov.** **Aktivnosti za zagotavljanje skrbi za starejše je po mnenju Varuha treba uvrstiti visoko na prioritete vsega vseh pristojnih institucij.** Na posvetu v Državnem zboru RS o položaju starejših in upokojujencev sem na primer opozoril na problematiko, kot so dolgotrajna oskrba, di-

gitalizacija, vse večja nestrpnost, ekonomski položaj starejših, naraščajoča revščina in dostopnost zdravstvenih storitev. Ves čas opozarjam tudi na pomen medgeneracijskega razumevanja in sodelovanja, ki sta z vidika prihodnosti družbe ključna za trajnostni razvoj in napredek. **Tudi v letu 2023 smo obravnavali vprašanje digitalnega opismenjevanja starejših in ponovno opozorili, da je nujno, da lahko do enakih storitev dostopamo tudi po telefonu in osebno.** To še posebej velja za dostopnost do zdravnikov, kjer so telefonske linije pogosto nedosegljive, zapleteni ali nedelujoči portali in spletne strani pa tudi pri večjih uporabe tehnologij večkrat povzročijo stisko.

Glede pravic **žensk** v letu 2023 nismo obravnavali veliko pobud, smo pa še naprej spremljali to področje. **Spremljali smo sprejemanje Resolucije o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2023–2030 in pozdravljamo njen sprejem septembra 2023.** Mednarodnim partnerjem poročamo tudi o **zaskrbljujočih številkah glede pojavnosti femicida** v Sloveniji. Prav tako zaznavamo stiske žensk, na katere pade velik delež skrbi ne le za otroke, ampak tudi za obolele ali ostarele starše in sorodnike. Temu področju velja nameniti več pozornosti v prihodnjih letih, saj je v veliki meri družbeno spregledan problem. Nasilje nad ženskami in v družini ostaja problem v družbi, še vedno je na voljo premalo ukrepov in varnih hiš. Gre za kaznivo dejanje, ki ne sme biti zgolj opazovano. Tudi na področju zaposlovanja **kljub velikemu napredku, ki je bil dosežen v zadnjih desetletjih, še vedno obstajajo razlike med spoloma.**

Na področju **otrok** smo leta 2023 obravnavali 489 zadev, od tega 255 pobud na področju, na katerem je bilo od skupaj 172 zaključenih 14 utemeljenih pobud. Največkrat smo ugotovili kršitev pravic otrok s posebnimi potrebami. Problematično ostaja tudi zagotavljanje stikov otrok s starši v primeru ločenih staršev in področje preživnin, otroških dodatkov in upravljanja otrokovega premoženja. Ob tem pa smo se z vprašanji otrokovih pravic ukvarjali tudi še v okviru **Zagovorništva otrok** (203 pobud), pa tudi v okviru drugih področij in ranljivih skupin, pri katerih je še posebej zaskrbljujoča intersekcijska diskriminacija. **V zvezi s položajem otrok ostaja neuresničenih ali delno uresničenih več kot 15 naših priporočil, glede na aktualnost tematike pa dajemo tudi še 10 novih priporočil in opozarjamo na tri stalne naloge organov.**

Tudi v letu 2023 smo **opozarjali, da so dolgotrajni sodni postopki težava, ki ima na otroke in njihov razvoj še bistveno bolj negativen vpliv, kot ga imajo dolgotrajni postopki na stranke že nasploh. V postopkih, ki se nanašajo na odločanje o otroku in njegovih pravicah, se kot kritični dejavnik kaže pomanjkanje sodnih izvedencev, predvsem kliničnih psihologov in pedopsihiatrov.** Stanje na tem področju se v bistvenem žal ne izboljšuje. Redno smo opozarjali tudi, **da imajo državni organi pozitivno dolžnost varovati otrokove pravice in koristi. Slovenija se v mednarodnem okolju postavlja na zemljevid držav z dobro zaščito na področju otrokovih pravic.** Obiskali smo številne osnovne in srednje šole oz. gimnazije, bodisi v okviru tehniških dni bodisi v okviru konkretnega predmeta, npr. v okviru predmeta državljska vzgoja, s tem pa želimo otroke ozaveščati o pomenu človekovih pravic zanje in družbo kot celoto.

Razočarani smo bili, da v predlogu novele Zakona o šolstvu priporočila iz Otroškega parlamenta nikjer niso bila niti obravnavana niti omenjena. Opozorili smo tudi, da je treba pri izvajanju vadbene dejavnosti Slovenske vojske (primer vadbišča Poček in občine Postojna) upoštevati potrebe okoliškega prebivalstva vključno s potrebami šolajočih se otrok, ob tem pa tudi ustrezne razmere za izvajanje njihovega pouka. **Hrup lahko negativno vpliva na učenje, jezikovne sposobnosti, motivacijo in koncentracijo ter tako vpliva na spomin in uspešnost izvajanja bolj ali manj zahtevnih nalog, povzroča lahko tudi razdražljivost in motnje vedenja.** Opozorili smo tudi na pomen zdrave prehrane otrok v šolah in vrtcih, saj smo glede tega obravnavali več primerov.

Glede otrok s posebnimi potrebami opozarjamo, da je takojšnje odzivanje na zaznane težave na področju celostne zgodnje obravnave predšolskih otrok s posebnimi potrebami nujno za ustrezno varovanje njihovih pravic. Pozdravljamo odločitev Ministrstva za vzgojo in izobraževanje, da se aktivno posveča sistemskim spremembam, ki bodo izboljšale možnosti za vključevanje otrok s posebnimi potrebami v glasbene šole. Osebam, ki imajo določene primanjkljaje, ovire oziroma motnje, je po našem mnenju treba omogočiti opravljanje mature s prilagoditvami. V nasprotnem lahko pride do posegov v pravice, ki jih ščitijo Konvencija o pravicah invalidov in tudi 4. člen ZMat ter 11. člen ZIMI. Obravnavali smo primer glede primerljivega koriščenja pravic. Če se eden od učencev zaradi zdravstvenih težav ne bi mogel udeležiti šole v naravi zgolj zaradi nejasnosti, kako bo financirana nujna prisotnost dodatnega spremljevalca otroka, so otroku kršene ustavne pravice. **Ministrstvu za vzgojo in izobraževanje zato priporočamo, naj se vsem otrokom, ki imajo zdravstvene težave in ki se zaradi dejstva, da jim ne bi bilo treba zagotoviti spremljevalca, ne bi mogli udeležiti šole v naravi, pa bi si to želeli, spremljevalec ustrezno zagotovi.**

Zelo pomembna tema, ki je bila v preteklem letu ponovno v ospredju, je duševno zdravje otrok in mladostnikov. Pogoj za dobro zdravje otrok je namreč njihovo dobro duševno zdravje. **Ob tem tako kot že več let tudi sedaj izpostavljamo kritično pomanjkanje pedopsihiatrov, kliničnih psihologov in drugih strokovnjakov, dalje pa opozarjamo tudi na dejstvo, da skrb za otroke s posebnimi potrebami še vedno ni urejena sistemsko, temveč je odvisna od ozaveščenosti posameznikov in od njihovih individualnih prizadevanj. Vse to neposredno vpliva na dolgotrajnost sodnih postopkov, ki zadevajo otroke in mladostnike, to pa je povsem nesprejemljivo.**

Na področju **družbenih dejavnosti** glavnina zadev prihaja s področja šolstva, vključno z visokim šolstvom (kar 99 od 109 zadev), štiri pobude pa so bile utemeljene. Ob obravnavi zadeve glede pravice do subvencioniranega bivanja za študente invalide smo MVZI pozvali, naj preoblikuje 17. člen Pravilnika o subvencioniranju bivanja študentov na način, da bo razumljivejši in bo upošteval posebne potrebe študentov invalidov (npr. dodatne točke za dodelitev samske sobe ob predložitvi potrdila zdravnika specialista) in da bo veljal že v študijskem letu 2024/2025. Glede napovedane reforme šolskega sistema **ocenjujemo, da so učni načrti za osnovne in srednje šole preobsežni in od učencev in dijakov zahtevajo preveč faktografskega učenja podrobnosti, preveč različnih vsebin, ki so dandanes na spletu dosegljive z enim klikom. Potreben je temeljit raz-**

mislek o krčenju učnih načrtov, da se na ta način naredi prostor za vpeljavo vsebin iz publikacije o skupnih ciljih in njihovem umeščanju v kataloge znanj iz leta 2023. Potreben je tudi konkreten premik v manj statično in bolj v gibanje usmerjeno izobraževanje. Potreben je tudi dialog s fakultetami, ki izobražujejo učitelje, da bi jih te usposobile za ta znanja. Si pa Varuh v okviru omenjene prenove šolstva želi tudi ustrezno rešitev **prostorske preobremenjenosti osnovnih šol s prilagojenim programom.** Varuh je bil namreč obveščen o velikih težavah s prezasedenostjo, ki jih imajo Center Janeza Levca Ljubljana (CJV), OŠ Helene Puhar Kranj in še nekatere druge. **Pri Varuhu se zavzemamo za uvedbo vključujočega izobraževanja, ki kot pravica izhaja tudi iz 24. člena Konvencije o pravicah invalidov, v Sloveniji pa smo še zelo daleč od tega.**

Na področju športa sem se v letu 2023 srečal z varuhom športnikovih pravic, s predstavnikoma Sindikata športnikov Slovenije in predsednikom slovenskega olimpijskega komiteja. Izmenjali smo mnenja o zaznanih kršitvah pravic v športu, razmerah in pogojih dela ter odnosu v določenih panogah. Nujna je odprava neenakosti in diskriminacije glede na spol, panogo itd., ne le v smislu dostopa do športne infrastrukture, kar je v praksi pogost problem, temveč v širšem pomenu besede.

Na področju **reguliranih dejavnosti** smo v letu 2023 obravnavali 156 zadev, od katerih so bile le tri utemeljene, in sicer po ena s področja komunalnega gospodarstva, prometa in koncesije. Večina pobud se je sicer nanašala na področje **komunalnega gospodarstva, sledi področje prometa.** Na videz minorne težave pri **koriščenju javnih služb** (npr. pri odvozu odpadkov) lahko predvsem v primerih starejših občanov predstavljajo skorajda nepremostljivo oviro, odzivnost pristojnih služb pa je večkrat slaba. Eden takih primerov je npr., **ko je Varuh s pomočjo CSD in v komunikaciji z drugimi deležniki odpravil glavno oviro za ponoven priklop pobudnika na električno omrežje.** Več pobudnikov se je na nas obrnilo tudi v zvezi z **druginjo na področju energentov.**

Na področju prometa pa smo dali novo priporočilo, da naj Ministrstvo za infrastrukturo skupaj z DRSI preuči možnosti povečanja kadrovskih kapacitet, s katerimi bi lahko okrepili strokovne službe na področju vzdrževanja državnih cest, s ciljem, da bodo pravočasno sprejeti vsi zahtevani ukrepi, ki izhajajo iz določb zakona o cestah (ZCes-2). Še vedno vztrajamo, da je nujno, da vlada in državni zbor čim prej pripravita in sprejmeta potrebne predpise, ki bodo omogočili uresničevanje pravice do pitne vode, zapisane v ustavi. Skrb vzbujajoče je, da je osnutek Zakona o gospodarskih javnih službah varstva okolja (ZGJSVO) od septembra 2023 v medresorskem usklajevanju, ob tem pa opozarjamo tudi na nadaljevanje pomanjkljivega zagotavljanja učinkovitega sodelovanja javnosti pri pripravi predpisov, še posebej s področja okolja.

Na področju **okolja in prostora** se je v letu 2023 na Varuha obrnilo znatno več pobudnikov kot leto prej. Obravnavali smo 213 zadev – med 80 pobudami na področju smo jih rešili 39, utemeljenih pa je bilo 6 pobud, kar je dobrih 15 %. **Zagotovo bi na splošno lahko povzel, da je na tem področju izrazilo slaba komunikacija pristojnih s (potencialno prizadetimi) prebivalci. V Sloveniji imamo na eni strani hiperregulacijo**

in na drugi manko zakonodajnega okvira, saj se sooča z neobstojem jasnih pravil, neuskklajenostjo posameznih prepletajočih se področij okolja in prostora ter predolгими postopki odločanja. Hkrati je problematična tudi neučinkovitost nadzora oziroma pomanjkljivost ureditve monitoringov. Tudi lani sem večkrat javno opozoril, da pripravljanje predpisov s področja okolja in prostora še vedno velikokrat ni skladno s pravico javnosti do sodelovanja pri sprejemanju okoljskih predpisov, s tem pa se odmika dosledno upoštevanje zakonov in mednarodnih aktov, med njimi Aarhuške konvencije.

Po vsebini v več primerih izstopa problematika hrupa, ki ji gre pripisati tudi nespoštovanje ustavne odločbe. Srečali smo se še s težavami in konflikti pri umeščanju vetrnih elektrarn (na Pohorju) in objektov daljšega obstoja (reciklažnega centra Kemis d.d., umeščenega na območje občine Vrhnika, območje nasadov hmelja v Mestni občini Slovenj Gradec in drugi objekti, npr. asfaltne baze) v prostor. **Tudi ustavno sodišče je s sklepom št. U-I-203/23-7 s 23. 11. 2023 do končne odločitve zadržalo izvrševanje relevantnega 146. člena Gradbenega zakona (GZ-1), na podlagi katerega lahko tovrstni objekti pridobijo t. i. dovoljenje za objekt daljšega obstoja in s tem opozorilo na nevarnost za okolje in prostor, kjer lahko na podlagi izvajanja nepremišljenih zakonodajnih rešitev nastane nepopravljiva škoda. Opozarjamo, da nedorečenost odgovornosti med zakonodajalcem in izvrševalcem zakona na koncu plačajo le okolje in posamezniki, ki v njem bivajo.** Ukvarjali smo se tudi s problematiko zagotavljanja kakovosti zraka zaradi vpliva malih kurilnih naprav in z različnimi vprašanji v povezavi z vodo. Skozi lanskoletne pobude ponovno zaznavamo problematiko pravnega varstva posameznikov v konkretnih postopkih in zagotavljanja pravice javnosti pri upravljanju javnih zadev.

Glede **drugih upravnih zadev** število obravnavanih zadev ne odstopa bistveno od preteklih let. Med 232 zadevami je bilo obravnavanih pobud na področju 66, od njih 38 rešenih in od tega utemeljenih 11. Večinoma gre za dolgotrajnost odločanja v posamičnih zadevah. V letu 2023 smo pričeli z obravnavo širšega vprašanja **neuskklajenosti normativne ureditve na področjih varstva voda in kmetijskih zemljišč.** Ponovno ugotavljamo, da se **problematika neučinkovitosti inšpekcijskih postopkov pod nekdanjo pristojnostjo IRSOP, sedaj IRSOE, ne rešuje zadovoljivo.** Med posebnimi upravnimi postopki se je največ pobud nanašalo na davčne zadeve, pri katerih je še vedno problematično dolgotrajno reševanje pritožb na Ministrstvu za finance. Srečali pa smo se tudi **z neodzivnostjo občin pri izdaji mnenj v zvezi z odmero nadomestila za uporabo stavbnega zemljišča in tozadevnimi pritožbami,** kar je povzročilo zamik pri odločanju davčnega organa kot tudi razumljivo slabo voljo pobudnikov. **Varuh glede na konkretno pobudo FURS priporoča, da preveri doslednost in pravilnost izpolnjevanja pojasnilne dolžnosti – z zavedanjem, da gre pri prejemnikih pokojnin za starejše osebe, ki večinoma ne dostopajo do informacij na spletnih straneh, ampak se praviloma opirajo zgolj na pojasnila oziroma na pomoč, ki jo prejmejo neposredno od zaposlenih na finančnem uradu.**

Na **stanovanjskem področju** je bilo v letu 2023 v primerjavi z letom prej obravnavanih za dobro petino več zadev – skupaj 135, čeprav v nobenem primeru ni bilo ugotovljeno, da bi bila pobuda utemeljena. **Največ pobudnikov se je na Varuha obrnilo zaradi nezadovoljstva z bivalnimi razmerami v najemniških in neprofitnih stanovanjih.** Podana so bila predvsem pojasnila glede pravnih možnosti. Žal pa se je zopet izkazalo, da sta **sedanji položaj in prihodnost mladih (družin)** – ob dejstvu, da so jim primerna tržna stanovanja, tako za najem kot nakup, dosegljiva bolj kot ne izjemoma – zaskrbljujoča, **neustreznost vodenja dejavne politike pri reševanju stanovanjskega vprašanja prebivalcev Republike Slovenije pa žal niti ni več vprašljiva.** V želji, da se začrta celostna ureditev stanovanjskega področja, smo odprli še eno izjemno pomembno vprašanje, saj smo zaznali in že pozvali, da se odpravi **sistemska neurejenost področja oskrbovanih stanovanj, zato predlagamo, naj Ministrstvo za solidarno prihodnost pristopi k celoviti prenovi zakonodaje v zvezi s tem.** Pobudniki, med katerimi so bili tako najemniki oskrbovanih stanovanj kot tudi potencialni najemniki oskrbovanih stanovanj, so očitali predvsem **nejasne pogoje za najem oskrbovanega stanovanja ter nezagotavljanje oskrbe in nege v oskrbovanih stanovanjih,** kot to določa 9. člen Pravilnika o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev. Opozarjamo tudi na **neenakopraven položaj najemnikov,** ki živijo sami in nimajo potomcev ali sorodnikov, ki bi lahko vstopili v najemno pogodbo kot solidarni poroki, v primerjavi z najemniki, ki imajo možnost pridobiti poroka. Na področju stanovanjskih zadev ponavljamo lanskoletno priporočilo, **naj vlada za namenom zagotavljanja dostopnosti grajenih objektov za vse zagotovi sredstva za sofinanciranje izgradnje dvigal tudi v večnadstropnih zgradbah oziroma objektih v zasebni lasti, ki imajo manj kot pet nadstropij – za to naj zagotovi tudi pravne podlage in sredstva za subvencije po zgledu (!) subvencij za energetske sanacije stavb.**

Glede položaja **zaposlenih in brezposelnih** je treba izpostaviti, da smo obravnavali primerljivo število zadev kot leto prej. Obravnavanih je bilo 183 oziroma 20 zadev, vendar so bile utemeljene le štiri pobude s področja delovnih razmer in nobena s področja brezposelnih. Upoštevač zakonske omejitve glede pristojnosti Varuha na tem področju in v razmerju do neoblastnih subjektov (na primer zasebnih delodajalcev), smo pobudnikom lahko **pomagali predvsem z različnimi nasveti in napotki, kam naj se obrnejo s težavo, s katero se soočajo.** Smo pa v okviru pobud o razmerah v domovih za starejše obravnavali tudi pobude, ki so opozarjale na neustrezne delovne pogoje za zaposlene, npr. primer mobinga, neustrezno urejen delovni čas, nasilje nad zaposlenimi, neustrezno plačilo, preobremenjenost in frustracije zaposlenih ter s tem v zvezi prezahtevne delovne razmere in kadrovska stiska. **Varuh pripoznava pomen prizadevanj za skrb za zaposlene, zato izpostavljam, da si mora vlada prizadevati za ustrezno pravno ureditev področja, posebej glede problematike plačnih nesorazmerij. Na potrebo po ustrezni novelaciji Zakona o sistemu plač v javnem sektorju Varuh sicer opozarja že od leta 2018, ko smo na pristojno ministrstvo naslovili priporočilo št. 51 (2018), v katerem smo MJU predlagali prednostno obravnavo sprememb Zakona o sistemu plač v javnem sektorju. Priporočilo ocenjujemo kot nerealizirano. Glede na aktualnost in akutnost problematike dajemo novo razširjeno priporočilo, opozarjamo, da je posebno pozornost treba nameniti najnižje plačanim uslužbencem v javni upravi in prihajajočim kadrom na področjih, na katerih kadra akutno primanjkuje.**

Glede **svobode izražanja** je na vseh specifičnih podpodročjih število obravnavanih zadev v letu 2023 upadlo – med skupaj 57 obravnavanimi zadevami, od katerih je bilo pobud na področju 13, je bila le ena utemeljena. Zadeve vsebinsko ostajajo zelo raznovrstne, največkrat pa pogojene z aktualnim dogajanjem oziroma temami na javnem, še zlasti političnem parketu – od spola, splava, vere pa vse do vojne v Ukrajini. Prejeli smo **prijavo sovražnega govora zoper Jude na platformi X**, ki ga je prijavitelj zaznaval pri določenih poimensko navedenih uporabnikih navedene spletne platforme. **Obsojam vsakršni sovražni govor. Pri Varuhu smo že pred pol desetletja na Ministrstvo za kulturo naslovili priporočilo, naj v okviru svojih pristojnosti naredi vse, da bi se glede uresničevanja norm po prepovedi širjenja sovražstva v medijih (8. člen ZMed) določili način varovanja javnega interesa, ukrepi za odpravo nepravilnosti in sankcije za medije, ki dopuščajo objavlanje sovražnega govora. Ne samo, da to Varuhovo priporočilo še ni bilo realizirano, pač pa tudi še v predlogu Zakona o medijih (ZMed-1) s 13. 12. 2023 ni nikjer niti omenjeno niti ni tudi sicer razbrati vsebin, relevantnih z vidika implementacije tega priporočila.** Takšen pristop MK je zaskrbljujoč, dodatno tudi zato, ker je prav tako že sam zakonodajalec priporočil »vsem institucijam in funkcionarjem na vseh ravneh, da upoštevajo priporočila Varuha človekovih pravic Republike Slovenije, zapisana v Štiriindvajsetem rednem letnem poročilu Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2018«. **Vsekakor še vedno štejeemo, da je bilo ministrstvu že dovolj jasno sporočeno, v katerih vidikih bi bile potrebne spremembe obstoječe zakonodaje. Opozarjamo tudi, da objavlanje lažnih novic manjša zaupanje javnosti v medijsko poročanje, pri čemer so verodostojni mediji med bistvenimi akterji demokratične družbe. Prav tako obsoja vsakršne napade na novinarje in njihovo poročanje.**

Na področju **svobode vesti in verskih skupnosti** smo v letu 2023 obravnavali izjemno malo zadev (3), od tega le eno pobudo na področju, ki pa ni bila utemeljena. V konkretni pobudi pa smo poudarili, da **verske skupnosti ne sodijo v kategorijo subjektov, katerih ravnanja Varuh lahko obravnava**, saj ne gre za državne organe, organe lokalne samouprave ali nosilce javnih pooblastil. Že ustava v 7. členu sicer določa, da so država in verske skupnosti ločene ter da je delovanje verskih skupnosti svobodno.

Na vsebinsko zelo širokem področju **varstva dostojanstva, osebnostnih pravic ter varnosti in zasebnosti** med obravnavanimi zadevami daleč najbolj prednjači varstvo osebnih podatkov in drugih vidikov zasebnosti. Vendar je bilo med skupaj 147 obravnavanimi zadevami in od tega 35 pobudami na področju, od katerih je bilo 10 utemeljenih, največ utemeljenih pobud (kar 6) na področju preprečevanja, zatiranja in kaznovanja trgovine z ljudmi.

Pri Varuhu že več let samoiniciativno namenjamo posebno pozornost **problematiki trgovine z ljudmi. Več naših priporočil s tega področja ostaja neuresničenih, pozdravljamo pa, da je vendarle prišlo do spremembe Zakona o odškodnini žrtvam kaznivih dejanj tako, da zdaj več ne razlikuje med državljani Slovenije in EU in tretjih držav. Vendar realizacija tega priporočila po našem mnenju še ne pomeni odprave vseh**

ovir na področju odškodnin za žrtve trgovine z ljudmi, na kar opozarja tudi Skupina strokovnjakov za ukrepanje proti trgovini z ljudmi v okviru Sveta Evrope (GRETA), Od leta 2020 tudi predlagamo, da oblasti ustanovijo državno poročevalsko telo za boj proti trgovini z ljudmi znotraj institucije Varuha in zanj zagotovijo osebje ter oddelčne in finančne vire. Ta rešitev je bila vključena v predlog Zakona o varuhu človekovih pravic, ki je bil v javni razpravi čez poletje 2023, vendar do njegovega sprejema še ni prišlo.

Na področju **zbiranja in združevanja ter sodelovanja pri upravljanju javnih zadev** smo obravnavali 18 zadev, od tega 9 pobud na področju, vendar nismo zaznali kršitev, kar ob odsotnosti volilnega oziroma referendumskega dogajanja v letu 2023 ne preseneča. **Obravnavali smo uresničevanje volilne pravice glede na število volišč, saj naj bi po letu 2011 v nekaterih volilnih okrajih (Jesenice, Idrija in Šmarje pri Jelšah) prišlo do vidnega zmanjševanja števila volišč.** V izpostavljenem desetletnem obdobju, ko naj bi prišlo do zmanjševanja števila volišč, pa se na Varuha ni obrnil nihče, ki bi zatrjeval, da mu je zaradi ukinjanja ali združevanja volišč oteženo ali celo onemogočeno glasovanje na volitvah. Skladno z veljavno ureditvijo imajo okrajne volilne komisije oziroma občinske volilne komisije pristojnost določitve volišč. Veljavna ureditev ne določa nobenih posebnih pogojev in meril za določitev volišč, ki bi vplivala na **število volišč. Ugotovljamo, da v nobenem od Končnih poročil Misije OVSE/ODIHR za ocenjevanje volitev (leta 2011, 2017, 2018 ali 2022) ne zaznava težav glede morebiti (pre)majhnega števila volišč ali (pre)velike oddaljenosti volišč od bivališč volivcev.** Izpostavljen pa je pomen dostopnosti volišč za invalide. OVSE/ODIHR tudi **nima jasno določene največje še sprejemljive oddaljenosti volišča od bivališča volivca.** Agencija EU za temeljne pravice (FRA) pa povzema opozorila (slovenskih) invalidskih organizacij, da je **nesprejemljivo, kadar je razdalja med voliščem in prebivališčem volivca 10 ali več kilometrov.**

Na področju **omejitve osebne svobode** smo v letu 2023 obravnavali 293 zadev, kar je slabo petino manj kot leto prej. Je bilo pa med 78 obravnavanimi pobudami 13 utemeljenih, največ s strani pritožb zapornikov in pripornikov. Varuh šteje za nujno, da se **okrepi osnovno in nadaljnje usposabljanje za zaposlene v zaporskem sistemu, zato je tudi v postopku priprave novele Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1) pozdravil odločitev za ustanovitev penološke akademije,** ki bo skrbela za strokovno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje za zaposlene v zaporskem sistemu, v njej pa bo deloval tudi raziskovalni center ter vse predlagane spremembe in dopolnitve v smeri izboljšanja položaja pravosodnih policistov in drugih zaposlenih v zaporskem sistemu, vključno s predlagano dopolnitvijo zakona s pravno podlago za ureditev nudenja strokovne psihološke pomoči in podpore zavodskim delavcem in tudi njihovim ožjim družinskim članom. **Varuh mora tudi tokrat ugotoviti, da ostaja ena izmed glavnih težav na področju izvrševanja kazenskih sankcij prezasedenost zavodov za preostajanje kazni zapora (ZPKZ).** Na velik porast stopnje zaprtih oseb (zlasti po ukinitvi protikoronskih ukrepov) je opozoril tudi Svet Evrope v poročilu o stanju v zaporih v 46 državah članicah za leto 2022. **Povprečna stopnja zaprtih oseb je v obdobju od januarja 2021 do januarja 2022 v naši državi narastla kar za 23 odstotkov. Prezasedenost ZPKZ pa se je v letu 2023 še povečala. Skrajen in nedopusten primer je ZPKZ Ljubljana, kjer smo 10. 1. 2024 zabeležili 209-odstotno zasedenost.** Težave prezasedenosti

pa podvaja tudi **pomanjkanje pravosodnih policistov, ki postaja že kritično**. Zavodi so bili tako zaradi prezasedenosti in pomanjkanja pravosodnih policistov primorani v letu 2023 odpovedati spremstva na sodišča in zdravstvene ustanove zunaj zavoda v kar **1416 primerih**. Odpovedi spremstev vplivajo na podaljšanje sodnih postopkov oziroma kršene pravice do sojenja v razumnem roku in pravice do zagotavljanja zdravstvene oskrbe. **Pri Varuhu zato stanje v naših ZPKZ ocenjujemo kot skrb vzbujajoče. Pogrešamo tudi ukrepe v smeri večje oziroma dodatne uporabe alternativnih ukrepov, ki bi lahko nadomestili izvrševanje pripora in kazni zapora.**

Dodatno težavo predstavlja tudi **velik delež tujcev v naših ZPKZ, ki skokovito narašča**. Zaradi jezikovih ovir je delo z njimi še posebej zahtevno, težavno je tudi njihovo sobivanje z ostalimi zaprtimi osebami. **Razumljiva komunikacija z zaprtimi osebami je odločilnega pomena za učinkovito uveljavljanje pravic, ki gredo zaprtim osebam**, zato je Varuh URSIKS že **priporočil, da preuči možnosti za organizacijo tečajev oziroma učenja slovenskega ali drugega svetovnega jezika v ZPKZ** (tudi) za pripornike, ki slovenščine ne razumejo.

V zvezi s **položajem oseb v forenzični enoti psihiatrije** opozarjamo na **še vedno nerešeno vprašanje priprave in objave seznama izvajalcev varnostnega ukrepa obveznega psihiatričnega zdravljenja na prostosti za območje celotne države**, in prav tako tudi na neuresničeno priporočilo, da naj vlada čim prej obravnava ugotovitve delovne skupine za vzpostavitev specializirane enote za obravnavo oseb z najtežjimi oblikami motenj v duševnem zdravju in sprejme nadaljnje odločitve glede njene vzpostavitve.

Glede **položaja oseb z omejitvami gibanja v psihiatričnih bolnišnicah in socialno-varstvenih zavodih** opozarjamo tako na bivalne razmere (prezasedenost), obravnavo, oskrbo in odnos zdravstvenega in drugega osebja do pacientov, stanovalcev oziroma uporabnikov, na omejitve obiskov in drugo problematiko, vključno z dolgimi čakalnimi vrstami za sprejem v institucionalno varstvo, kjer je to potrebno, a **hkrati tudi prezgodnjo institucionalizacijo**. **V zvezi s tem posebej pozivamo, da pristojna ministrstva in druge institucije okrepijo razvoj oskrbe v skupnosti v smeri, da bo institucionalna oskrba zares zadnja možnost.**

Na širšem področju **pravosodja** smo v letu 2023 obravnavali skupaj 840 zadev, od tega **398 pobud**. **Na področju je bilo vsebinsko obravnavanih sicer 165 pobud, od katerih je bilo 140 rešenih, utemeljenih pa jih je bilo 13, od tega največ na področju kazenskih postopkov**. **Vendar delež utemeljenosti pobud ne more biti odraz ocene delovanja sodstva, saj je zelo povezan z omejenimi pristojnostmi Varuha v razmerju do sodne veje oblasti skladno s 24. členom Zakona o varuhu človekovih pravic**. **Z odzivi pristojnih pri obravnavi pobud smo lahko zadovoljni, saj so se redno odzivali na poizvedbe in druga posredovanja**. Ponovno ugotavljamo, da do sprememb oziroma dopolnitev veljavne zakonske ureditve (vključno s potrebnimi spremembami in dopolnitvami davčne zakonodaje) za **večjo dostopnost odvetniške pomoči pro bono še ni prišlo**. **Že s priporočilom št. 55 (2022) smo pristojne izvršilne oblasti spodbujali, naj zagotovijo potrebne finančne, kadrovske in prostorske pogoje za delovanje sodišč**. **To priporočilo predstavlja stalno nalogo in ga zato ponavljamo**. Materialni vidik sodniške neodvisnosti je

v letu 2023 posebej izpostavilo **Ustavno sodišče RS v odločbi št. U-I-772/21 s 1. 6. 2023**, s katero je ugotovilo, da je **ureditev plač sodnikov v neskladju z ustavnim načelom sodniške neodvisnosti**. Za odpravo ugotovljenih protiuštavnosti je Ustavno sodišče RS zakonodajalcu določilo šestmesečni rok, pri čemer je upoštevalo, da sta zakonodajalec in vlada že dalj časa seznanjena z obravnavano problematiko. Kljub temu ta **odločba ustavnega sodišča ni bila izvršena v določenem roku**, kar je skrb vzbujajoče.

Vsebina obravnavanih pobud, povezanih s **sodnimi postopki**, se sicer glede na prejšnja leta ni bistveno spremenila. **V eni izmed obravnavanih zadev smo v letu 2023 uporabili možnost vložitve zahteve za oceno ustavnosti po Zakonu o ustavnem sodišču, saj menimo, da je protiuštavna ureditev 169. člena Zakona o kazenskem postopku (ZKP)**, ki ne predvideva odgovora na pritožbo državnega tožilca zoper sklep zunajobravnavnega senata, s katerim je bila zavrnjena zahteva za preiskavo. **Po mnenju Varuha bi bilo treba v takšnih primerih osebi, zoper katero je tožilec zahteval preiskavo, omogočiti, da se še pred odločitvijo višjega sodišča opredeli do vložene pritožbe.** V letu 2023 je bila med drugim (na primer poleg novele KZ-1J) sprejeta tudi novela **Zakona o upravnem sporu (ZUS-1C)**, ki omogoča hitrejše in učinkovitejše reševanje zadev, ne pa tudi, sicer že napovedana, novela Zakona o izvršbi in zavarovanju. Žal še vedno **ni prišlo do priprave zakona, ki bi celovito uredil obravnavanje mladoletnih storilcev kaznivih dejanj** (na primer skrajšal trajanje pripora, uvedel obvezno obrambo z odvetnikom že od policijskega pridržanja naprej ipd.).

S **predlogom novega Zakona o sodiščih**, ki ureja delovanje sodišč, je MP napovedalo sistemske spremembe, ki bodo omogočile učinkovitejše poslovanje vseh sodišč, enakomernejše obravnave zadev po posameznih okrožjih in s tem tudi hitrejše odločanje. Pri Varuhu smo posebej pozdravili **ureditev dodeljevanja zadev s pomočjo informacijskega sistema na podlagi vnaprej jasno določenih pravil, da se odpravi neenotna praksa pri dodeljevanju zadev**, zlasti pri predodeljevanju zadev v primeru sodnikove preobremenjenosti oziroma daljše odsotnosti, na kar je opozoril tudi Varuh. **Varuh se je v letu 2023 v zadevi X in drugi proti Sloveniji kot tretja stran s predlogom intervencije obrnil na Evropsko sodišče za človekove pravice, to pa nam je posredovanje odobrilo.** Izpostavili smo problematiko, ki smo jo predstavili v našem **Letnem poročilu za leto 2021 (str. 696–700)** na podlagi obravnavanega primera »Kršitev pravice do naravnega sodnika« in ob tem priporočili, naj pri (pre)dodeljevanju sodnih zadev sodišča dosledno upoštevajo vnaprej določena merila v skladu z določbami Zakona o sodiščih in Sodnega reda, saj ustava varuje pravico do sodnega varstva, katere del je tudi pravica do naravnega oziroma zakonitega sodnika. Ob tem velja ponoviti, da smo že večkrat opozorili, da mora vsak državni organ, tudi sodišče, skladno s Konvencijo o otrokovih pravicah pri odločanju vedno upoštevati tudi največje koristi otrok. To velja v vseh primerih in v vseh položajih. Varuh stalno opozarja tudi na potrebo po čim hitrejšem vodenju postopkov, v katerih se odloča o položaju otrok.

Na področju **policijskih postopkov, zasebnega varovanja, detektivov in redarjev** smo v letu 2023 obravnavali skupaj 145 zadev, vendar je bilo izmed 40 pobud na področju (in med njimi 35 rešenimi), utemeljenih le 6 (5 na področju policijskih postopkov in

ena na področju zasebnega varovanja). Pobude so se kot sicer nanašale na različne vidike delovanja policistov. Tako kot v preteklih letih so **pobudniki policistom očitali neprimerno oziroma neenako obravnavo, nesprejem ali neobravnavo prijav kaznivih dejanj oziroma neodzivnost policije, dolgotrajno preiskovanje kaznivih dejanj, čezmerno uporabo sile, pristranskost ob obravnavi, neustrezno komunikacijo in drugo**. Posebno pozornost smo namenili spremljanju uveljavljanja **priporočil Evropskega odbora za preprečevanje mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (CPT) in Méndezovih načel v slovenski policijski praksi pri zaslišanju osumljencev**, pa tudi **pomanjkljivostim v zapisu zdravstvene dokumentacije** glede dejstev in okoliščin, ki so potrebne in pomembne za oceno skladnosti med zatrjevanim načinom poškodovanja poškodovanca in dejansko ugotovljenimi poškodbami. Nenazadnje poudarjamo tudi potrebo po **učinkovitosti in preglednosti spletne aplikacije za obveščanje oškodovancev kaznivih dejanj. Tudi tokrat lahko pohvalimo sodelovanje in odzivnost MNZ in Policije na naše posredovanje v okviru različnih poizvedovanj ter posredovanj s kritikami, mnenji in predlogi**.

Na področju **nacionalnih in etničnih skupnosti** je bilo ponovno največ pobud v zvezi z romsko skupnostjo oziroma njenimi pripadniki (med skupaj 23 pobudami je bilo 8 utemeljenih). Skupaj smo na področju obravnavali 64 zadev, delež utemeljenih pobud pa je bil visok in je predstavljal več kot eno tretjino. **V letu 2023 se je na pobudo varuha in ministra za Slovence v zamejstvu in po svetu slovenskim skupnostim izven meja naše države predstavilo delo Varuha, prvič v zgodovini prek organiziranja šestih spletnih srečanj s platformo ZOOM, na katerih so sodelujoči imeli tudi priložnost zastavljati vprašanja**. Konkretno so bila omenjena srečanja usmerjena k slovenski skupnosti v Nemčiji, ostali Evropi, Južni Ameriki, Severni Ameriki, Avstraliji in na zahodnem Balkanu. Neopaženo pa ni ostalo tudi relativno pestro dogajanje v zvezi s Slovenci v zamejstvu, vendar se kakšne posebne možnosti za posredovanje Varuha v tej smeri sicer niso pokazale.

Glede **položaja romske skupnosti** je treba ponovno ugotoviti, da ugotavljanje vseh relevantnih okoliščin v t. i. romskih zadevah ostaja težavno in nehvaležno opravilo. **Ob različnih priložnostih poudarjamo, da je dostop do pitne vode za vsakega človeka vitalnega pomena, saj z vodo človek uresničuje temeljne potrebe, kot so pitje, umivanje, pranje oblačil, priprava hrane, osebna higiena in čiščenje stanovanja. Dostop do pitne vode je človekova pravica, ki izhaja iz nacionalnega pravnega reda (34. in 70.a člen ustave) in tudi mednarodnega pravnega reda, ki opredeljuje, da mora biti vsakomur, ne glede na pravni status zemljišča, na katerem živi, zagotovljen primeren dostop do pitne vode. Najrazličnejši očitki Romov na račun države oziroma občin(e) ostajajo vse prej kot redki, vendar pa se po ugotovitvah Varuha tudi neredko izkažejo za neupravičene. Vladi priporočamo, da spodbudi občine z romskimi naselji, da v svoje podrobne področne programe in ukrepe vključijo tudi strategije, cilje in ukrepe za krepitev stanovanjske politike za pripadnike romske skupnosti**.

Spomniti želim tudi, da je **Varuh že pozdravil sistemizacijo delovnega mesta romski pomočnik**, ki se je sicer začela izvajati s 1. septembrom 2021. Vendarle pa je treba v bolj

kritičnem tonu izpostaviti, da **imajo romski pomočniki v pogodbi o zaposlitvi (še vedno) navedeno, da so spremljevalci gibalno oviranih oseb** – in ne romski pomočniki.

Glede položaja **tujcev** smo v letu 2023 ponovno daleč največ zadev obravnavali glede vstopa, zapustitve in bivanja tujcev v državi – med 124 prejetimi pobudami je bilo 26 utemeljenih, kar predstavlja več kot eno tretjino. Na splošno je za področje tujcev značilno, da je delež utemeljenih pobud visok, skupaj pa smo zaznali kršitve v kar 40 primerih. **Tudi v letu 2023 pa se je večina pri Varuhu obravnavanih tujskih zadev nanašala na dolgotrajnost postopkov.** V tem pogledu stanje ostaja najbolj kritično na Upravni enoti Ljubljana in Upravni enoti Maribor, ni pa nepoznano tudi drugod (npr. Slovenske Konjice, Koper ...). Ostajamo na načelnem stališču, da **sistemski razlogi, ki naj bi trajali več let in naj bi se v zadnjih letih še okrepili, ne morejo biti opravičilo za to, da organ ne postopa in odloča v zahtevanem roku. V okoliščinah, ko se upravna enota že daljši čas sooča z dejavniki, zaradi katerih so upravni postopki na področju izvrševanja ZTuj-2 dolgotrajni, bi moral torej upravni organ ob upoštevanju Konvencije o otrokovih pravicah šteti za prednostne tudi zadeve, ki se nanašajo na otroke, ter si prizadevati za njihovo posebej hitro reševanje** (npr. šele izdano dovoljenje za prebivanje omogoča, da se otrok polno vključi v šolo in druge oblike družbenega življenja). **V letu 2023 smo tako večkrat ugotovili, da postopek v konkretni zadevi, v kateri je šlo za mladoletno osebo, traja predolgo, pri čemer je bil krepko presežen že samo rok petih delovnih dni, ki ga ZUP v 67. členu določa organom za zahtevo, da stranka pomanjkljivosti nepopolne ali nerazumljive vloge odpravi in za določitev primerne roka za to. Nepresenetljivo pa se je potem tudi nadaljnji postopek kazal za predolgega.** Zabeležili smo tudi primer, ko je postopek trajal več kot štiri mesece. **Seveda smo krepko prekoračene instruksijske roke ugotavljali tudi v več zadevah s polnoletnimi strankami.**

Varuh je bil s strani ene izmed svetovalk za begunce obveščen o dveh upravnih sporih, ki jih je kot pooblaščenka sprožila pred upravnim sodiščem. Ker je Varuh že večkrat obravnaval pobude, ki se tičejo zaklepanja namestitvenih prostorov Azilnega doma in se je z navedeno problematiko ukvarjal tudi v okviru svojih nadzornih obiskov te institucije, je računajoč na to, da bi njegove ugotovitve lahko prispevale k razjasnitvi vprašanj, relevantnih za odločitve sodišča v zgoraj navedenih zadevah, pripravil in sodišču posredoval vlogo na podlagi 25. člena ZVarCP (vloga *amicus curiae*). Upravno sodišče je maja 2023 izdalo sodbi (ki sta postali pravnomočni 4. 7. 2023), s katerima je ugodilo vloženi tožbama in v izreku ugotovilo, da je Republika Slovenija tožnikoma zaradi protipravnega odvzema prostosti nedopustno posegla v pravico do varstva osebnosti iz 19. člena URS. V obrazložitvi sodb se je sodišče v veliki meri oprlo na Varuhovo vlogo *amicus curiae*, ki je s strani MNZ, kot nasprotne stranke, ostala neprerekana.

Tudi v letu 2023 smo obravnavali zadevo, v kateri se je pokazala **problematika nezavedanja strank, da morajo imeti urejen status vse do odločitve o dovoljenju za stalno prebivanje.** Starša treh mladoletnih otrok naj ne bi vedela, da **je treba za nepretrgano zakonitost bivanja navkljub pravočasni vlogi za izdajo dovoljenja za stalno prebivanje vložiti še vlogo za podaljšanje dovoljenja za začasno prebivanje.** To ima za posledico, da zaradi prekinitve začasnega dovoljenja organ ne more upoštevati olaj-

ševalnih okoliščin za pridobitev dovoljenja za stalno prebivanje. Podobne primere smo že obravnavali, zato **Ministrstvu za javno upravo priporočamo, naj skupaj z upravnimi enotami preveri možnosti za vzpostavitev obveščanja strank na način, da bi bile vse, ki zaprosijo za izdajo dovoljenja za stalno prebivanje, sistematično, pravočasno in razumljivo seznanjene s tem, da morajo imeti urejen status do odločitve o dovoljenju za stalno prebivanje.**

Žal se vedno znova pokaže, da **zapletov v zvezi s t. i. izbrisanimi še vedno ni konec.** Že lani smo podrobneje predstavili **problematiko zagotavljanja socialnovarstvenih storitev tujcem brez dovoljenja za stalno prebivanje** in v zvezi s tem tudi priporočili vladi, da pripravi zakonodajne spremembe, na podlagi katerih bo tujcem, ki so zaradi nemožnosti odstranitve iz države ali iz drugih razlogov odvisni od pomoči države, na jasn in predvidljiv način zagotovljen dostop do potrebnega socialnega varstva. Odziv na to Varuhovo priporočilo pa **žal kaže, da resnih namenov realizacije tudi aktualna vlada nima, zato lanskoletno priporočilo ponavljamo.**

Delovanje organizacijskih enot Varuha

Varuh je tudi v letu 2023 izvajal naloge in pooblastila državnega preventivnega mehanizma (DPM), ki ga predstavljamo v posebnem poročilu. V letu 2023 smo na podlagi javne objave obvestila o zbiranju ponudb za uvrstitev na seznam zdravnikov izvedencev – ki bodo s potrebnim strokovnim znanjem, ki ga Varuh nima, pomagali ugotoviti, razjasniti ali presoditi dejstva, ki bi kazala na primere mučenja in druge oblike okrutnega, nečloveškega ali poniževalnega ravnanja ali kaznovanja, oziroma ga podpreti pri njegovih obiskih krajev, kjer je osebam odvzeta prostost – izbrali pet zdravnikov izvedencev (specialistko urgentne medicine, dve specialistki psihiatrije, specialista splošne kirurgije in specialista ortopedije). Te je DPM tudi vključil v nekatere svoje obiske v letu 2023.

Leta 2023 je **DPM obiskal 87 krajev odvzema prostosti, in sicer 22 različnih lokacij VDC, 21 PP, 15 domov starejših, 13 različnih lokacij SC, šest ZPKZ, štiri posebne SVZ, tri PB, dva KC in en CUDV.** Vsi obiski razen dveh so bili **opravljeni brez predhodne najave**, osem pa jih je bilo kontrolnih (ob katerih je DPM zlasti preverjal uresničitev priporočil s preteklih obiskov). DPM o vsakem obisku pripravi izčrpno (končno) poročilo o ugotovitvah glede obiskane ustanove. To poročilo vsebuje tudi predloge ter priporočila za odpravo ugotovljenih nepravilnosti oziroma pomanjkljivosti in izboljšanje stanja, vključno z ukrepi za zmanjšanje možnosti nepravilnega ravnanja v prihodnje. Na teh obiskih je **DPM skupaj dal kar 578 priporočil, kar pomeni še dodatno povečanje glede na preteklo oziroma pretekla leta (ko smo leta 2022 dali 571, leta 2021 501 oziroma še leto prej 329 priporočil)**, od tega največ varstveno-delovnim centrom (146), policijskim postajam (119), domovom za starejše (114), zaporom (76) in psihiatričnim bolnišnicam (49). **Z zadovoljstvom ugotavljamo, da je bilo skoraj 300 teh priporočil že realiziranih, skoraj 230 pa sprejetih, glede ostalih priporočil še čakamo na odgovor, 20 ni bilo sprejetih, glede enega priporočila pa še čakamo na odziv.**

Zagovorništvo otrok krepi glas otrok. V letu 2023 smo prejeli **101** pobudo za postavitve zagovornika. **85 otrok** je v letu 2023 dobilo zagovornika: ponovno največ z območja Ljubljane in okolice, severovzhodnega dela Slovenije in z območja Gorenjske. Povprečna starost otroka, ki mu je bil postavljen zagovornik, je **10,84** let. **Od vseh prejetih pobud so bili 45-**krat pobudniki starši; **19-**krat CSD; **29-**krat okrožna sodišča; **3-**krat drugi in **5-**krat otroci.

V okviru Zagovorništva tudi spodbujamo pomoč žrtvam nasilja in podpiramo prizadevanja glede opolnomočenja žrtev, kako naj nasilje sporočajo. V letu 2023 smo organizirali tudi **Strokovni posvet udeležencev zagovorništva otrok na temo »Pomen zagovorništva pri skrbi za duševno zdravje otrok«.** Otroci v zagovorništvu namreč veččinoma izhajajo iz družin, ki so velikokrat globoko ranjene. Razlogov, zakaj se otroci znajdejo v postopku zagovorništva, je veliko, so kompleksni in so lahko posledica več dejavnikov. Pogoste so hude stiske, ko se otrok v fazi ločevanja staršev noče zameriti nobenemu izmed njiju.

Center za človekove pravice uresničuje splošni mandat, ki ga ima Varuh kot nacionalna institucija za človekove pravice, akreditirana s statusom A po Pariških načelih (1993). Ta mandat vključuje tako promocijske aktivnosti, izobraževanje in usposabljanje kot organizacijo posvetov, sodelovanje s civilno družbo, dajanje splošnih informacij o vrstah in oblikah pritožb na mednarodne organe in sodelovanje v mednarodnih organizacijah in združenjih. V letu 2023 smo v okviru delovanja Centra pripravili več izobraževalnih posvetov in delavnic, ki so bile zelo dobro obiskane in so se dotikale vseh vidikov predstavljanja pomembnosti spoštovanja človekovih pravic v vseh segmentih življenja.

Tudi v letu 2023 sem se srečal s številnimi organizacijami in **predstavniki civilne družbe**, zato dajemo v zvezi s tem novo priporočilo, ki predstavlja stalno nalogo.

Priporočilo št. 1 (stalna naloga): Varuh priporoča vsem organom oblasti, naj sprejmejo ustrezne ukrepe za okrepitev in povečanje učinkovitosti dialoga med organi oblasti in civilno družbo (nevladnimi organizacijami, sindikati, iniciativami prebivalcev ...) tako v postopkih priprave, izvajanja in nadzora nacionalnih in lokalnih predpisov kot tudi pri pripravi ugotovitev o implementaciji mednarodnih standardov človekovih pravic v Sloveniji.

Svet varuha za človekove pravice, ki je svetovalno telo varuha, sestavljeno iz različnih strokovnjakov, članov civilne družbe in predstavnikov državnih institucij, se je v letu 2023 sestal **na treh sejah**. Obžalujem, da že drugo leto še vedno ni prišlo do uresničitve prepotrebne priporočila, ki sem ga sprejel na podlagi **razprave na Svetu, naj ministrstva vzpostavijo osrednjo kontaktno točko za pravo ocene skladnosti predpisov**

oziroma ukrepov s človekovimi pravicami in temeljnimi svoboščinami, v vladnem gradivu pa naj se po zgledu več držav doda obvezno obrazložitev k predpisu glede skladnosti predpisa s človekovimi pravicami in temeljnimi svoboščinami.

Mednarodno sodelovanje

V letu 2023 smo bili tudi mednarodno dejavni, še naprej smo krepili odnose v mednarodnih združenjih in mednarodnih organizacijah in **se udeležili skupno več kot 60 različnih mednarodnih dogodkov, tako na regionalni kot tudi globalni ravni.**

Zaključno

V tem uvodu nisem želel opozoriti na prav vsa priporočila, ugotovljene pomanjkljivosti in kršitve človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Upam, da ste na teh straneh dobili vsaj nekaj uvida v razsežnosti našega dela. **Podrobneje so celoletno delovanje Varuha in vsa priporočila ter primeri predstavljeni v poročilu, ki je pred vami** in vključuje naslednje vsebine:

- prvi del, ki je namenjen pregledu dela in poslovanja Varuha ter opisu delovanja različnih organizacijskih enot Varuha;
- drugi del, ki prikazuje vsebino dela Varuha po posameznih ranljivih skupinah in vsebinskih področjih, v tem okviru pa tudi splošno oceno stanja, pregled uresničevanja Varuhovih preteklih priporočil in predstavitev novih priporočil;
- priložo, ki vsebuje podrobnejši opis dejavnosti Varuha v letu 2023 na nekaterih področjih dela, vključno z obrazložitvami določenih novih priporočil in strokovnimi pojasnili stališč Varuha.

Samostojni del Varuhovega poročila, objavljen v ločeni publikaciji, je tudi letos **Poročilo Varuha o izvajanju državnega preventivnega mehanizma proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju.**

Tudi letos Letno poročilo in poročilo DPM izdajamo le v elektronskih različicah, dostopni pa sta tudi na naši spletni strani. Tudi tokrat ponavljam, da je tak pristop primeren, ker je poročilo v prvi vrsti namenjeno Državnemu zboru Republike Slovenije ter drugim državnim organom in institucijam. Opozarjamo pa, da je treba imeti v primerih, ko so publikacije namenjene v prvi vrsti posameznicam in posameznikom, v mislih tudi to, da vsi nimajo dostopa do informacijskih-komunikacijskih tehnologij oziroma da je ta zanje lahko okrnjen. V ta namen je natisnjen le Povzetek dela Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2023, saj si želimo, da bi na ta način z nekaterimi ključnimi ugotovitvami in svojim delom še dodatno seznanili širšo javnost.

Spoštovani,

ponovno moram izpostaviti pomen samostojnosti in neodvisnosti delovanja Varuha, kar vključuje finančno in vsebinsko neodvisnost. Smo državna institucija, ki ima svoj mandat utemeljen v ustavi in zakonu, pri svojem delu pa smo zavezani visokim mednarodnim standardom. Smo nekakšen most med državo in civilno družbo, kjer pa nikakor ne zmanjka dela, zato lahko po četrtem letu svojega mandata sklenem, da je pred vsemi nami še veliko dela in izzivov, na mnogih področjih. S sodelavkami in sodelavci si želimo po najboljših močeh prispevati k spremembam na bolje in biti močan glas vseh tistih, ki se jih ne sliši. A vendarle poudarjam tudi, da brez sodelovanja in aktivnega angažmaja vseh deležnikov v sistemu zavor in ravnovesij ne bo znatnega napredka.

Leto 2023 so posebej zaznamovale neslutene razsežnosti poplav, ki so Slovenijo prizadele 4. avgusta. Z vsemi pretresljivimi dogodki in zgodbami so prinesle tudi sodelovanje, pomoč po svojih zmožnostih in solidarnost. Z njihovimi posledicami in razdeljanjem, ki so ga povzročile v materialnem, duševnem in duhovnem smislu, se bomo ukvarjali še leta. Odgovorni v državi se morajo zavedati, da je učinkovita in hitra pomoč ljudem v takšnih situacijah izredno pomembna. Upoštevati je treba, da človekova pravica do (spoštovanja) doma varuje vrednote, kot so varnost, zasebnost ter družbena in čustvena navezanost posameznika na določen prostor, ki ga šteje za svoj dom. **Zato morajo sanacijski ukrepi ob upoštevanju strokovnih meril čim bolj slediti tudi pričakovanjem in željam ljudi.**

Prepričan sem, da nisem edini, ki meni, da lahko prebujenje, ki nam ga prinesejo težki dogodki, prelijemo v širše delovanje in udejstvovanje. Ob krizah nam sodelovanje izjemno uspeva, ko minejo, malce manj, še manj pa ko nanje gledamo s časovne distance. Vedno znova in znova se moramo opominjati, kako uspešni smo bili takrat, ko smo bili sposobni odgovore na izzive iskati v sodelovanju. Ko smo uspeli pozabiti na politične, zgodovinske, verske, socialne, materialne in vse ostale delitve in na prvo mesto postaviti človeka v stiski, sočutje in solidarnost. Ko omenjam solidarnost, ne mislim le na njen socialni, materialni ali finančni vidik, s katerim si kdaj razbremenimo dušo in operemo vest. **Solidarnost je predvsem odnos s človekom v stiski.** Je empatija, srčnost in pravičnost. Je odgovornost drug za drugega, zaščita sočloveka, skrb za njegov blagor, skupnostna skrb. Odgovornost za to ima država in jo imamo posamezniki. Enačaj obeh odgovornosti pa je spoštovanje dostojanstva. Vendarle upam, da se bomo večkrat zatekli k vsemu dobremu, kar so poplave prebudile v nas. Ko smo v ospredje srčno in iskreno postavili soseda, prijatelja, neznanca – sočloveka.

Na koncu bi se rad zahvalil namestnici in namestnikom, sodelavkam in sodelavcem ter vsem, ki ste v preteklem letu sodelovali z Varuhom. **Dobrega sodelovanja si želim tudi v prihodnje, predvsem glede uresničevanja naših priporočil, za katera vsako leto znova upam, da bomo v naslednjem letnem poročilu lahko ocenili, da jih uspešneje uresničujemo.** Odgovornost vsakega od nas je, da v svojem delu in življenju spoštujemo in krepimo človekove pravice in svoboščine ter s tem gradimo boljšo in pravičnejšo državo.

Peter Svetina

varuh človekovih pravic

DOSTOPNOST IN DELOVANJE VARUHA ZUNAJ SEDEŽA V LETU 2023

Podatki o obiskih Varuha v svojstvu državnega preventivnega mehanizma (v nadaljevanju: DPM) so navedeni v poglavju o DPM.

20

V LETU 2023 SMO PREJELI

36.146

VHODNIH DOKUMENTOV

(v letu 2022 pa 35.374)

23

USTVARILI SMO

9.350

IZHODNIH DOKUMENTOV

(v letu 2022 pa 8.555)

Leta 2023 smo opravili **8 poslovanj zunaj sedeža**, kjer je varuh skupaj z namestniki opravljal tudi osebne pogovore in obiskal različne institucije. S poslovanjem zunaj sedeža se želi Varuh približati tudi tistim ljudem, ki zaradi oddaljenosti ali katerega drugega razloga ne morejo priti na pogovor na sedež Varuha. Kraji, ki jih je Varuh obiskal v tem letu, so naslednji: **Ankaran, Lendava, Celje, Maribor, Nova Gorica, Ptuj, Slovenj Gradec in Velenje.**

ENOTNA VSTOPNA TOČKA

Posamezniki se k Varuhu obračajo s pobudami, povezanimi z zatrjevanimi kršitvami človekovih pravic in temeljnih svoboščin, poleg tega pa Varuh prejema tudi splošna vprašanja, ki zahtevajo le pojasnila oziroma napotitev k drugemu (pristojnemu) organu, kar predstavlja velik del nalog strokovnih sodelavcev in sodelavcev generalnega sekretariata. T. i. enotna vstopna točka (EVT), ki je bila ustanovljena leta 2020 z namenom nasloviti tovrstna vprašanja in težave in obenem optimizirati delo v celotni instituciji, stremi k dvigu kakovosti dela in zagotovitvi še večje odprtosti in dostopnosti Varuha.

Delo enotne vstopne točke obsega:

- klasifikacijo pobud,
- sprejemanje vseh telefonskih klicev za strokovno službo,
- dnevno sprejemanje vseh najavljenih in nenajavljenih posameznikov, ki se osebno oglasijo pri Varuhu,
- pisanje odgovorov na pobude, prejete v vednost, pojasnila in anonimne pobude.

Prejete pobude se uvrstijo v enotno vstopno točko:

- če je prejeto sporočilo poslano Varuhu le v vednost in ne gre za zadevo, ki terja kakršnokoli posredovanje Varuha,
- če gre za anonimno vlogo in ne gre za zadevo, ki terja kakršnokoli posredovanje Varuha,
- če gre za očitno nepristojnost Varuha,
- če je iz pobude razvidno, da se pobudnik še ni obrnil na pristojne organe,
- če pobudnik prosi le za nasvet,
- če pobudnik zastavlja hipotetična vprašanja,
- če gre za nejasne pobude,
- kadar ima Varuh na določenem področju že sprejeto stališče,
- če so nepopolne.

Pobude in telefonski pogovori

V EVT je bilo **leta 2023 obravnavanih 1164 pobud** (v letu 2022 pa 1056 pobud) **in sprejetih 2913 klicev** (v letu 2022 pa 2859 klicev). **Skupaj je bilo leta 2023 v EVT obravnavanih torej 4077 zadev** (v letu 2022 pa 3915 zadev).

Odprtost institucije

EVT zagotavlja odprtost institucije, saj strokovni sodelavci v EVT vsak dan sprejemajo **vsakega najavljenega ali nenajavljenega posameznika** in mu pojasnijo pristojnosti Varuha, način vložitve pobude in pravne možnosti, ki jih ima na voljo. V EVT prejmejo pobudniki pisna pojasnila o zadevah, ki jih posredujejo Varuhu v vednost, zaprosijo za pojasnila, nasvete in stališča. O vseh telefonskih in osebnih pogovorih se beležijo uradni zaznamki, s katerimi se seznanjajo tudi varuh in pristojni namestnik varuha.

6.225

ZADEV JE VARUH OBRAVNAVAL V LETU 2023.

Leta 2022 smo obravnavali 5.975 zadev,
kar pomeni **4,18-odstotno** povečanje v letu 2023.

2.913

POGOVOROV

s klicatelji, od tega 2620 pogovorov
s klicatelji, ki (še) niso vložili pobud.

2.360

odprtih novih
pobud.

864

pobud, prenesenih iz preteklih let
ali reaktiviranih v
letu 2022 in po-
novno rešenih.

POGOVORI

27

s pobudniki na poslovanju
zunaj sedeža

23

z otroki

38

s pobudniki na področju
zagovornišva otrok

2.616 ali 81,1 %

je bilo rešenih
(končanih) pobud:

3.224

POBUD

je obravnaval Varuh v letu 2023.
Od tega je bilo na dan 31. decembra 2023:

554 ali 17,2 %

jih je bilo v
reševanju.

54 ali 1,7 %

jih je bilo
reaktiviranih.

436

ali **16,67 %**

pobud je bilo
utemeljenih, med
njimi 204 s področja
zagovornišva:

81 ali

3,10 %

pobud je bilo
s področja
zagovornišva, kjer
zagovornik ni bil
postavljen katerih
ni bilo pogojev za
obravnavo.

243 ali

9,72 %

pobud
ni bilo
utemeljenih.

1.385 ali

52,83 %

je bilo takih, v
katerih ni bilo
pogojev za
obravnavo.

369 ali

14,11 %

pobud ni
spadalo v
Varuhovo
področje.

2 ali

0,08 %

predstavlja
umik soglasja
na področju
zagovornišva.

21 ali

0,80 %

pobud je
bilo takih, pri
katerih se je
obravnavalo
pripombe na
predpise.

82 ali

3,12 %

pobud je bilo
s področja
Državnega
preventivnega
mehanizma.

Varuh je ugotovil, da so bila
zatrjevanja o kršenju člo-
vekovih pravic in temeljnih
svoboščin v **232 pobudah**
utemeljena in da je bila kr-
šena najmanj ena (ali več)
temeljna človekova pravica
in svoboščina (po Ustavi
RS) ter da nista bili spošto-
vani načeli pravičnosti in
dobrega upravljanja.

Med 232 utemeljenimi pobudami je Varuh ugo-
tovil **262 kršitev človekovih pravic** in temeljnih
svoboščin (opredeljenih v Ustavi RS) in drugih
nepravilnosti, kot je kršitev enakosti pred zako-
nom in kršitev načela dobrega upravljanja.

K tem 262 kršitvam je treba dodati **203 primere**
s področja zagovornišva otrok, pri katerih ne
ugotavljamo konkretnih kršitev, so pa obravna-
vane kot utemeljene pobude in zato tudi prišete
med 436 utemeljenih pobud.

Večje število kršitev pravic
v primerjavi s številom ute-
meljenih pobud je posledica
večjega števila ugotovljenih
konkretnih kršitev pri posa-
mezni pobudi. Tako smo med
obravnavanimi pobudami v
nekaterih primerih ugotovili
tudi dve ali več kršitev člo-
vekovih pravic in temeljnih
svoboščin ali drugih nepra-
vilnosti.

STATISTIKA PO PODROČJIH

2023	OBRAVNAVA ZADEV				
	POBUDE NA PODROČJU	VSTOPNA TOČKA - POBUDE	VSTOPNA TOČKA - POGOVORI	SKUPAJ ZADEVE V 2022	SKUPAJ ZADEVE V 2023
PODROČJE DELA					
ENAKOST PRED ZAKONOM IN PREPOVED DISKRIMINACIJE	51	33	13	106	97
VARSTVO DOSTOJANSTVA, OSEBNOSTNIH PRAVIC TER VARNOSTI IN ZASEBNOSTI	35	60	52	127	147
SVOBODA VESTI IN VERSKE SKUPNOSTI	1	1	1	10	3
SVOBODA IZRAŽANJA	13	32	12	61	57
ZBIRANJE IN ZDRUŽEVANJE TER SODELOVANJE PRI UPRAVLJANJU JAVNIH ZADEV	9	6	3	35	18
NACIONALNE IN ETNIČNE SKUPNOSTI	34	3	27	29	46
TUJCI	118	52	80	271	250
OMEJITEV OSEBNE SVOBODE	78	32	183	390	293
POKOJNINSKO IN INVALIDSKO ZAVAROVANJE	58	45	72	1186	175
ZDRAVSTVENO VARSTVO	134	108	214	453	456
SOCIALNA VARNOST	227	107	315	565	449
DELOVNOPRAVNE ZADEVE	31	62	90	180	183
BREZPOSELNOST	5	4	11	24	20
DRUGE UPRAVNE ZADEVE	66	67	99	280	232
PRAVOSODJE	165	233	442	814	840
POLICIJSKI POSTOPKI, ZASEBNO VAROVANJE, DETEKTIVI IN REDARJI	40	43	62	151	145
OKOLJE IN PROSTOR	80	61	72	144	213
REGULIRANE DEJAVNOSTI	30	58	68	135	155
DRUŽBENE DEJAVNOSTI	76	43	70	121	189
STANOVANJSKE ZADEVE	26	36	73	105	135
VARSTVO OTROKOVIH PRAVIC	255	44	190	369	489
DRŽAVNI PREVENTIVNI MEHANIZEM	127	0	8	132	135
ZAGOVORNIŠTVO OTROK	347	0	98	449	445

PODROČJA DELA

A. Obravnavane ranljive skupine

- 2.1 SVOBODA VESTI IN VERSKE SKUPNOSTI
- 2.2 NARODNE IN ETNIČNE SKUPNOSTI
- 2.3 ZAPOSLENI IN BREZPOSELNI
- 2.4 ŽENSKÉ
- 2.5 OTROCI
- 2.6 INVALIDI
- 2.7 STAREJŠI
- 2.8 LGBTIQ+
- 2.9 TUJCI

B. Obravnavana vsebinska področja

- 2.10 ENAKOST PRED ZAKONOM IN PREPOVED DISKRIMINACIJE
- 2.11 VARSTVO DOSTOJANSTVA, OSEBNOSTNIH PRAVIC TER VARNOSTI IN ZASEBNOSTI
- 2.12 SVOBODA IZRAŽANJA
- 2.13 ZBIRANJE IN ZDRUŽEVANJE TER SODELOVANJE PRI UPRAVLJANJU JAVNIH ZADEV
- 2.14 OMEJITEV OSEBNE SVOBODE
- 2.15 POKOJNINSKO IN INVALIDSKO ZAVAROVANJE
- 2.16 ZDRAVSTVENO VARSTVO
- 2.17 SOCIALNE ZADEVE
- 2.18 DRUGE UPRAVNE ZADEVE
- 2.19 PRAVOSODJE
- 2.20 POLICIJSKI POSTOPKI, ZASEBNO VAROVANJE, DETEKTIVI IN REDARJI
- 2.21 OKOLJE IN PROSTOR
- 2.22 REGULIRANE DEJAVNOSTI
- 2.23 DRUŽBENE DEJAVNOSTI
- 2.24 STANOVANJSKE ZADEVE

Varuh nadzira oblast in omejuje njeno samovoljo pri poseganju v človekove pravice in temeljne svoboščine.

Varuh je neodvisna državna institucija, ki skrbi za varstvo in spodbujanje človekovih pravic v Sloveniji.

DRŽAVNI PREVENTIVNI MEHANIZEM

Varuh v sodelovanju z izbranimi nevladnimi organizacijami izvaja tudi naloge in pooblastila državnega preventivnega mehanizma (DPM). Namen izvajanja nalog DPM je okrepiti varstvo oseb z odvzeto prostostjo pred mučenjem in drugimi oblikami okrutnega, nečloveškega ali poniževalnega ravnanja ali kaznovanja. Pri izvajanju nalog in pooblastil DPM obiskuje vse kraje v Sloveniji, kjer so ali bi lahko bili nameščeni posamezniki, ki jim je z aktom oblastnega organa odvzeta prostost. Gre za preventivne obiske.

Kraji odvzema prostosti v Sloveniji so zlasti:

- zavodi za prestajanje kazni zapora (ZPKZ) z vsemi svojimi oddelki in Prezgojni dom Radeče,
- strokovni centri za otroke in mladostnike s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami (SC),
- krizni centri za otroke in mladostnike (KC),
- nekateri socialnovarstveni zavodi (SVZ) – domovi starejših, posebni SVZ, centri za usposabljanje, delo in varstvo (CUDV) in varstveno delovni centri (VDC),
- psihiatrične bolnišnice (PB),
- prostori za policijsko pridržanje oziroma zadržanje na policijskih postajah (PP) in Center za pridržanje Ljubljana,
- Center za tujce v Postojni (CT) in Azilni dom v Ljubljani z izpostavami (zlasti sprejemni prostori),
- prostori za pridržanje v Slovenski vojski in
- vsi drugi kraji po 4. členu Opcijskega protokola (na primer policijska intervencijska vozila in podobno).

Leta 2023 je DPM obiskal 87 krajev odvzema prostosti in sicer 22 različnih lokacij VDC, 21 PP, 15 domov starejših, 13 različnih lokacij SC, šest ZPKZ, štiri posebne SVZ, tri PB, dva KC in en CUDV. Vsi obiski (z izjemo dveh) so bili **opravljeni brez predhodne najave**, osem pa jih je bilo kontrolnih (pri teh je DPM zlasti preverjal uresničitev priporočil s preteklih obiskov).

O vsakem obisku DPM pripravi izčrpno (končno) poročilo o ugotovitvah o obiskani ustanovi. To poročilo vsebuje tudi predloge in priporočila za odpravo ugotovljenih nepravilnosti in izboljšanje stanja, vključno z ukrepi za zmanjšanje možnosti nepravilnega ravnanja v prihodnje. V letu 2023 smo obiskanim institucijam **dali skupaj 578 priporočil.**

Vsaka skupina, ki opravlja obisk, je sestavljena iz predstavnikov Varuha in izbranih organizacij. **Nevladne organizacije, ki so v letu 2023 z Varuhom sodelovale pri izvajanju nalog DPM, so:** Novi paradoks – Slovensko društvo za kakovost življenja, Društvo Pravo za vse, SKUP – Skupnost privatnih zavodov, PIC – Pravni center za varstvo človekovih pravic in okolja, Zavod Mirovni inštitut Ljubljana, Zveza društev upokojencev Slovenije, Spominčica – Alzheimer Slovenija – Slovensko združenje za pomoč pri de-

menci, Slovenska fundacija za UNICEF, Zveza prijateljev Mladine Slovenije in Zveza sožitje – Zveza društev za pomoč osebam z motnjami v duševnem razvoju Slovenije.

Državni preventivni mehanizem vsako leto pripravi tudi podrobnejše samostojno poročilo o svojem delu, ki je sicer del letnega poročila Varuha. Poročilo DPM za leto 2023 je že šestnajsto.

ZAGOVORNIŠTVO OTROK

Zagovorništvo krepi glas otrok. Zagovornik poskrbi, da mu otrok zaupa svoje mnenje in potem to mnenje tudi posreduje tistim, ki ga morajo slišati, to je sodiščem, centrom za socialno delo in drugim organom, ki odločajo o prihodnosti njegovega življenja. Zagovornik ni zakoniti zastopnik otroka, ni sodni izvedenec, ki bi ocenjeval, kaj je za otroka dobro. Omogoča samo, da se sliši glas otrok v postopkih in drugih zadevah, s tem pa je lahko odločanje o njihovih koristih kakovostnejše in brez odlašanja. **V letu 2023 je potekal Strokovni posvet udeležencev zagovorništva otrok z nosilno temo »Pomen zagovorništva pri skrbi za duševno zdravje otrok«.**

V letu 2023 je Zagovorništvo prejelo 101 pobudo za postavitve zagovornika. 85 otrok je dobilo zagovornika v letu 2023: tokrat največ z območja Ljubljane in okolice, sever-vzhodnega dela Slovenije in z območja Gorenjske. **Povprečna starost otroka, ki mu je bil postavljen zagovornik pa je 10,84 let.** 43-krat je bil zagovornik postavljen (lahko tudi več otrokom hkrati), 15 pobud je še v obravnavi. Od vseh prejetih pobud so bili 45-krat pobudniki starši; 19-krat pobudniki CSD; 29-krat pobudniki okrožna sodišča; 3-krat pobudniki drugi in 5-krat pobudniki otroci.

VARUH KOT NACIONALNA INSTITUCIJA ZA ČLOVEKOVE PRAVICE

Od januarja 2021 je Varuh akreditiran s statusom A po Načelih o položaju in delovanju nacionalnih institucij za človekove pravice (Pariška načela), ki jih je sprejela Generalna skupščina Združenih narodov 20. decembra 1993 z resolucijo 48/134. Tudi v letu 2023 se je Varuh zavzemal za uresničitev priporočil **Akreditacijskega pododbora (SCA), ki državi Sloveniji priporoča še nekaj dodatnih izboljšav glede zakonodajnega okvirja delovanja institucije.** Ali Varuh (še vedno) izpolnjuje pogoje za (re)akreditacijo s statusom A po Pariških načelih, se bo skladno z uveljavljenim sistemom ponovno preverjalo **pet let po akreditaciji. Varuh si bo še naprej prizadeval za visoko strokovnost, neodvisnost in zagotavljanje pluralnosti pri svojem delu. Leto 2023 je na mednarodni in nacionalni ravni zaznamovala obeležitev 30-letnice od sprejetja Pariških načel, pa tudi delovanja Globalnega zaveznitstva nacionalnih institucij za človekove pravice in 10-letnica delovanja Evropske mreže nacionalnih institucij za človekove pravice (ENNHRI). V obeh združenjih je Varuh aktiven član.**

CENTER ZA ČLOVEKOVE PRAVICE

Center za človekove pravice kot organizacijska enota Varuha uresničuje njegov splošni mandat nacionalne institucije za človekove pravice. **Glede promocije, informiranja, izobraževanja in dajanja splošnih informacij** je Center v letu 2023 izvedel številne projekte, med njimi je soorganiziral **delavnico za predstavnike civilne družbe in strokovno javnost o sodelovanju organizacij civilne družbe pri izvajanju obveznosti države na podlagi mednarodnih pogodb Združenih narodov o človekovih pravicah in posvet o človekovih pravicah v gospodarstvu**, II. javni natečaj za diplomska, magistrska in doktorska dela s področja človekovih pravic in objavili III. javni natečaj, izvedel tri usposabljanja za vodilne javne uslužbenke v okviru Upravne akademije. V letu 2023 je Center objavil **publikacijo o mednarodnih standardih delovanja Varuha**, s katero je obeležil tudi 30-letnico sprejetja Zakona o varuhu človekovih pravic in Pariških načel in 75-letnico od sprejetja Splošne deklaracije človekovih pravic. Center je sodeloval tudi v regionalnem projektu glede pospeševanja vladavine prava in implementacije Listine EU o temeljnih pravicah na nacionalni ravni.

V letu 2023 je Center za Varuha pripravil **več mednarodnih poročil oziroma prispevkov**, med drugim poročilo o stanju pravne države v Sloveniji za leto 2023 za ENNHRI in Evropsko komisijo, intervencijo tretje strani pred Evropskim sodiščem za človekove pravice v zadevi *X in drugi proti Sloveniji*, pregled glede implementacije priporočila Odbora ministrov Sveta Evrope o položaju nacionalnih institucij za človekove pravice, komentar Varuha na 22. nacionalno poročilo o implementaciji Evropske socialne listine, prispevek Varuha kot tretje strani glede posamičnega vloge na Odbor Združenih narodov za otrokove pravice. Varuh (DPM) je pripravil tudi alternativno poročilo za obravnavo četrtega periodičnega poročila Slovenije pred Odborom Združenih narodov proti mučenju.

Varuh je v letu 2023 aktivno sodeloval z različnimi segmenti civilne družbe v Sloveniji in na evropski ravni.

SVET VARUHA ZA ČLOVEKOVE PRAVICE

Svet varuha za človekove pravice **je posvetovalno telo varuha** za spodbujanje in varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter za krepitev pravne varnosti. Svet deluje po načelu strokovne avtonomije. Pluralna zastopanost omogoča vzpostavitev učinkovitega delovanja civilne družbe, znanosti in organov javne oblasti pri oblikovanju ugotovitev Varuha o stopnji spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter o pravni varnosti v Republiki Sloveniji. Mandat Sveta varuha je vezan na mandat varuha. **V Svetu delujejo naslednje članice in člani:** Alenka Jerše, Darja Groznik, mag. Jelena Aleksić, mag. Lea Benedejčič, dr. Margerita J. Banič, dr. Marko Rakovec, mag. Nataša Briški, Nataša Voršič, Neli Dimc, dr. Patrick Vlačič, Peter Pavlin, dr. Robert Masten, dr. Sara Ahlin Doljak, dr. Vasilka Sancin, mag. Žiga Vavpotič in Luka Glavač Gavrilović.

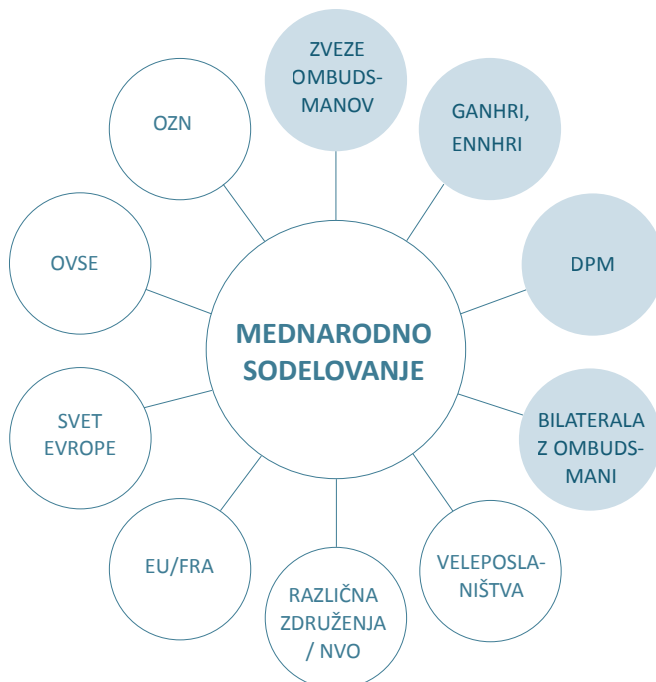
Svet se je v letu 2023 sestal na treh sejah. Prva seja (sicer deveta v aktualnem mandatu 2019–2025) je potekala na sedežu Varuha 16. januarja 2023. Namenjena je bila pregledu Letnega poročila Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2021 in razpravi o tej temi. **Druga seja** je potekala na sedežu Varuha 29. maja 2023. Članom Sveta varuha je bilo predstavljeno ENNHRI o stanju pravne države v EU in poročilo Evropske komisije o stanju pravne države v EU in njenih državah članicah s poudarkom na stanju v Republiki Sloveniji. **Tretja seja** je potekala na sedežu Varuha 18. septembra 2023. Člani sveta so obravnavali problematiko človekovih pravic v gospodarstvu.

MEDNARODNO SODELOVANJE

Varuh se je tudi v letu 2023 še naprej aktivno udeleževal na mednarodnem parketu, in sicer z udeležbo na različnih mednarodnih dogodkih in izobraževanjih ter s krepitvijo dvostranskih odnosov in sodelovanja, dogodki pa so prvič po epidemiji covida-19 večinoma potekali v živo.

Varuh je leta 2023 sodeloval pri več kot 60 mednarodnih dogodkih.

Varuh Peter Svetina, ki je podpredsednik Mednarodnega inštituta ombudsmanov (IOI) in eden od direktorjev IOI za Evropo, je bil v letu 2023 soglasno izvoljen za prvega podpredsednika Mediteranskega združenja ombudmsanov (AOM).

NOVA PRIPOROČILA IZ LETNEGA POROČILA VARUHA ZA LETO 2023

1.1. Uvodnik varuha

1. Varuh priporoča, naj Državni zbor Republike Slovenije vzpostavi redno letno poročanje Vlade Republike Slovenije glede stanja izvrševanja odločb Ustavnega sodišča Republike Slovenije in ločeno sodb Evropskega sodišča za človekove pravice.

.....
1 (stalna naloga). Varuh priporoča vsem organom oblasti, naj sprejmejo ustrezne ukrepe za okrepitev in povečanje učinkovitosti dialoga med organi oblasti in civilno družbo (nevladnimi organizacijami, sindikati, iniciativami prebivalcev ...) tako v postopkih priprave, izvajanja in nadzora nacionalnih in lokalnih predpisov kot tudi pri pripravi ugovoritev o implementaciji mednarodnih standardov človekovih pravic v Sloveniji.
.....

1.8 Svet varuha za človekove pravice

2. Varuh priporoča Vladi Republike Slovenije, naj zagotovi, da se bodo na njegova priporočila argumentirano odzvali njihovi neposredni naslovniki. Prav tako naj vlada poskrbi, da bodo naslovniki posameznih vprašanj in poizvedb Varuha na te dejansko odgovorili in zadeve ne zgolj preposlali organu, ki je sicer vsebinsko pristojen za odločanje v zadevi.

3. Varuh priporoča Vladi Republike Slovenije dosledno izvajanje javnih razprav, ki bodo dejansko omogočale dialog z vsemi zainteresiranimi javnostmi. To je namreč nujno za doseganje širšega soglasja glede vsebine posameznega predpisa. Morebitne dopustne izjeme v obliki odmika od sodelovanja javnosti naj vlada zato pojasni in jih uporablja zelo restriktivno.

1.9 Center za človekove pravice

4. Varuh Vladi Republike Slovenije priporoča, naj primarno odgovornost za uresničevanje Nacionalnega akcijskega načrta za spoštovanje človekovih pravic v gospodarstvu, sprejetega novembra 2018, vključno z koordinacijo dejavnosti za njegovo uresničevanje in poročanjem o njegovem uresničevanju, prenese iz ministrstva, pristojnega za mednarodne in evropske zadeve na ministrstvo, pristojno za gospodarstvo, slednje pa naj tudi pregleda potrebo za posodobitev vsebine samega akcijskega načrta.

5. Varuh priporoča Vladi Republike Slovenije, da pri ustanavljanju nacionalnega centra za umetno inteligenco zagotovi, da bo med nalogami omenjenega centra tudi preučevanje in obravnavanje delovanja umetne inteligence glede spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

2 (stalna naloga). Varuh priporoča pristojnim institucijam za usposabljanje javnih uslužbencev in funkcionarjev, kot so Upravna akademija, Policijska akademija in Center za izobraževanje v pravosodju, da v svoje programe izobraževanja in usposabljanja v večji meri vključijo vsebine v zvezi z uporabo Listine Evropske unije o temeljnih pravicah na nacionalni ravni.

2.2 Nacionalne in etnične skupnosti

6. Varuh priporoča Ministru za notranje zadeve, naj poskrbi za spremembe Pravilnika o izvrševanju Zakona o osebni izkaznici, po katerih bo oblikovna rešitev obrazca osebne izkaznice odražala enakopravnost uradnih jezikov v Republiki Sloveniji.

7. Varuh priporoča Vladi Republike Slovenije, naj spodbudi občine z romskimi naselji, da v svoje podrobne področne programe in ukrepe vključijo tudi strategije, cilje in ukrepe za krepitev stanovanjske politike za pripadnike romske skupnosti.

8. Varuh priporoča Vladi Republike Slovenije, naj državnemu zboru v sprejem predlaga spremembo ZFO-1, po kateri bi morala biti sredstva, namenjena občinam z romskim prebivalstvom, porabljena namensko, prvenstveno za izboljšanje bivalnih razmer pripadnikov romske skupnosti (kar je izrecna zakonska naloga občin po 1. odst. 5. čl. ZRomS-1).

2.3 Zaposleni in brezposelni

9. Varuh priporoča Vladi Republike Slovenije, naj pripravi ustrezno novelacijo Zakona o sistemu plač v javnem sektorju in sprejme podlage za ustrezno pravno ureditev področja ter pri tem posebno pozornost nameni problematiki plačnih nesorazmerij. Pri tem naj bo večja pozornost usmerjena predvsem na najnižje plačane (javne) uslužbence in prihajajoče kadre, ki jim bo ustrezna ureditev plač spodbuda, da se bodo odločali za opravljanje del na področjih, na katerih kadra akutno primanjkuje. Prav tako pa to velja za tiste, ki prevzamejo zahtevna in odgovorna mesta.

10. Varuh Ministrstvu za javno upravo priporoča, naj pregleda obstoječe določbe, vezane na pravno ureditev določanja oziroma podaje soglasja k redni delovni uspešnosti ravnateljev, hkrati pa s tem razmisli o možnostih za izboljšave ter preprečevanje tveganj arbitrarnosti.

11. Varuh priporoča Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, da preuči možnosti za drugačno zakonsko ureditev, ki bi povečala pravno varnost že izbranih kandidatov za zaposlitev, bodisi s približevanjem določbam ZJU, bodisi z drugačnim, jasnejšim zapisom besedila v ZDR-1 – na primer na način, da bi bili delavci oziroma kandidati za zaposlitev, kot šibkejša stran, bolj varovani in seznanjeni s svojimi pravicami ter bi lahko od novega delodajalca zahtevali podpis pogodbe o zaposlitvi z nastopom dela s poznejšim datumom in bi nato šele po podpisu te pogodbe podali odpoved pri trenutnem delodajalcu.

12. Varuh priporoča Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, da spremeni 63. člen ZUTD tako, da delavec ne bo izgubil pravice do nadomestila za primer brezposelnosti, kadar zaradi delodajalčeve redne odpovedi v nasprotju z določbami Zakona o delovnih razmerjih (ZDR-1), ki določajo posebno varstvo delavca pred odpovedjo, za zavarovanje svojih pravic ni zahteval arbitražne odločitve ali sodnega varstva, ker ni vedel, da zanj, kot varovano kategorijo, veljajo drugačna pravila glede odpovedi.

2.5 Otroci

13. Varuh priporoča Ministrstvu za vzgojo in izobraževanje, naj bo vpeljevanje možnosti za nudenje dietnih obrokov za vse šole čim hitrejša, saj se s tem zagotavlja bistveno višja raven varovanja pravic otrok.

14. Varuh priporoča Ministrstvu za vzgojo in izobraževanje, naj se vsem otrokom, ki imajo zdravstvene težave in ki se zaradi dejstva, da jim ne bi bilo treba zagotoviti spremljevalca, ne bi mogli udeležiti šole v naravi, pa bi si to želeli, spremljevalec ustrezno zagotovi.

15. Varuh priporoča Vladi Republike Slovenije, naj v najkrajšem možnem času pripravi ustrezne zakonske podlage, da bo vsem dijakom srednjega poklicnega izobraževanja zagotovljeno financiranje prehrane v času, ko izvajajo praktično usposabljanje z delom v okviru svojega izobraževalnega programa.

16. Varuh Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Ministrstvu za solidarno prihodnost ter Ministrstvu za zdravje priporoča hitro odzivanje na zaznane težave na področju celostne zgodnje obravnave predšolskih otrok s posebnimi potrebami, saj je to nujno za ustrezno varovanje njihovih pravic.

17. Varuh priporoča Ministrstvu za vzgojo in izobraževanje, naj se posameznikom omogoči opravljanje mature s prilagoditvami glede na njihove primanjkljaje, ovire oziroma motnje. V nasprotnem lahko pride do posegov v pravice, ki jih ščitijo Konvencija o pravicah invalidov in tudi 4. člen ZMat ter 11. člen ZIMI.

18. Varuh priporoča Ministrstvu za obrambo ter Ministrstvu za vzgojo in izobraževanje, naj se pri izvajanju vadbenih dejavnosti Slovenske vojske upoštevajo potrebe okoliškega prebivalstva, vključno s potrebami šolajočih se otrok in ustreznih pogojev za izvajanje njihovega pouka.

19. Varuh priporoča Ministrstvu za vzgojo in izobraževanje, naj več pozornosti glede primernosti učnega okolja nameni zagotavljanju primernih pogojev za nudenje storitev predvsem najranljivejšim skupinam otrok.

20. Varuh priporoča Ministrstvu za vzgojo in izobraževanje, naj pozornost nameni trendom povečevanja obremenitev različnih storitev na področjih socialnega varstva, šolstva in zdravstva, ki zadevajo ob pogoste prostorske in skoraj vedno prisotne kadrovske težave.

21. Varuh priporoča Ministrstvu za vzgojo in izobraževanje ter Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, naj v sodelovanju z drugimi pristojnimi organi obravnava ugotovitve in predloge 33. nacionalnega otroškega parlamenta in se do vsake ugotovitve in predloga opredelita ter jih ustrezno upoštevata pri odločitvah, ki zadevajo otroke.

22. Varuh priporoča Ministrstvu za vzgojo in izobraževanje, naj sprejeto skupno izjavo Varuha in nevladnih organizacij upošteva pri zakonskih rešitvah, ki se nanašajo na vzgojno-izobraževalne programe s tega področja, in pri pripravi napovedane prenove nacionalnega programa vzgoje in izobraževanja 2023–2033.

3 (stalna naloga). Varuh kot stalno nalogo priporoča Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, naj v postopkih odločanja zagotovi, da v procesih odločanja ne bo prihajalo do prekoračenja zakonskih rokov.

4 (stalna naloga). Varuh kot stalno nalogo priporoča Ministrstvu za zdravje in Ministrstvu za pravosodje, naj ustrezno rešita pomanjkanje kliničnih psihologov in pedopsihiatrov, saj to neposredno vpliva na dolgotrajnost odločanja v sodnih postopkih, ki zadevajo otroke.

5 (stalna naloga). Varuh kot stalno nalogo priporoča Ministrstvu za zdravje ter Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, naj se zagotovi hitra in kakovostna zdravstvena oskrba otrok in mladostnikov z motnjami v duševnem zdravju.

Na **otroke** se nanašajo tudi **priporočila št. 40, 47 in 50 ter priporočilo (stalna naloga) št. 6** iz drugih delov tega letnega poročila.

2.6 Invalidi

Na **invalidne** se nanašajo **priporočila št. 14, 16, 17, 19, 22, 25, 27, 28, 30, 36, 41, 42, 43, 52, 53, 54, 56, 58, 60, 75, 76 in 77** ter **priporočili (stalni nalogi) št. 5 in 7** iz drugih poglavij tega letnega poročila.

2.7 Starejši

Na **starejše** se nanašajo **priporočila št. 26, 28, 30, 46, 55, 57, 58, 62 in 77** ter **priporočilo (stalna naloga) št. 7** iz drugih poglavij tega letnega poročila.

2.9 Tujci

23. Varuh priporoča Ministrstvu za javno upravo, naj skupaj z upravnimi enotami preveri možnosti za vzpostavitev obveščanja strank na način, da bi bile vse, ki zaprosijo za izdajo dovoljenja za stalno prebivanje, sistematično, pravočasno in razumljivo seznanjene s tem, da morajo imeti urejen status do odločitve o dovoljenju za stalno prebivanje.

Na **tujce** se nanašata tudi **priporočili št. 29 in 31** iz drugih delov tega letnega poročila.

2.10 Enakost pred zakonom in prepoved diskriminacije

24. Varuh priporoča Ministrstvu za digitalno prihodnost, naj pripravi ustrezno spremembo 2. člena ZDSMA, s katero bodo odpravljene nejasnosti glede zavezancev pod kategorijo »oseb javnega prava po zakonu, ki ureja javno naročanje«.

25. Varuh vztraja pri priporočilu, naj Zavod Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik vsebine svoje spletne strani objavi v slovenskem znakovnem jeziku.

26. Varuh priporoča Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, naj zagotovi dodatna sredstva za vzpostavitev natančne in pregledne sheme dosegljivosti tolmačev (konkretno za vsak dan in uro) in bolj pregledno naročanje tolmačenj.

27.¹ Varuh priporoča Ministrstvu za pravosodje čim temeljitejše sodelovanje (skladno s 75. členom Zakona o sodiščih) z Vrhovnim sodiščem Republike Slovenije glede nakupa pripadajoče opreme ((mikrofonov za zajem zvoka in zaslonov za sprotni prikaz prepoznane govora) k programski opremi, ki bo omogočala sprotno podnapisovanje sodnih obravnav v živo in katere nakup se načrtuje v letu 2024), prav tako pa tudi morebitne druge opreme, in prostorskih pogojev, ki bi se v prihodnje še izkazali za potrebne pri odpravljanju ovir glede dostopnosti sodišč za invalide.

2.14 Omejitev osebne svobode

28. Varuh Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti ter Ministrstvu za solidarno prihodnost priporoča, naj v sodelovanju z drugimi pristojnimi okrepi razvoj oskrbe v skupnosti v smeri, da bo institucionalna oskrba zares zadnja možnost.

29. Varuh priporoča, naj Ministrstvo za notranje zadeve v prihodnje zagotovi kontinuirano spremljanje vračanja tujcev v skladu z Direktivo o vračanju (Direktiva 2008/115/ES) in 69. členom Zakona o tujcih (ZTuj-2).

30. Varuh Ministrstvu za solidarno prihodnost priporoča, naj čim prej izpolni dogovorjene obveznosti s sestanka 11. 4. 2023, ki je potekal na Vrhovnem sodišču RS glede urejanja problematike varovanih oddelkov socialnovarstvenih zavodov.

¹ Podano je vezano na pojasnila Vrhovnega sodišča Republike Slovenije v zvezi s priporočilom št. 16 (2022), predstavljena v predhodnem razdelku.

31. Varuh priporoča Uradu Vlade Republike Slovenije za oskrbo in integracijo migrantov, naj ukrene vse, kar je treba, da se v praksi čim prej začnejo izvajati nastanitve, oskrba in obravnava mladoletnikov v skladu z Uredbo o načinu zagotavljanja ustrezne nastanitve, oskrbe in obravnave mladoletnikov brez spremstva.

32. Varuh priporoča, naj Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij sprejeme vse ukrepe, potrebne za to, da bodo zavodi za prestajanje kazni zapora poskrbeli za sprotno in pravočasno beleženje ter posodabljanje vseh relevantnih podatkov, ki vplivajo na tek oziroma iztek pripora.

33. Varuh priporoča Upravi Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij, naj v sodelovanju z drugimi odgovornimi preuči možnosti za optimizacijo razmer v prostorih, namenjenih za gibanje na prostem zaprtih oseb. V tem smislu se naj oblikujejo tudi morebitne aktivnosti, ki bodo lahko še dodatno zagotovile ustrezne razmere za telesno aktivnost na prostem, kar bo lahko prispevalo k izboljšanju duševnega in telesnega zdravja zaprtih oseb. Ta pristop naj vključuje tudi razvoj učinkovitih strategij za spodbujanje zdravega načina življenja, ob upoštevanju trenutnih omejitev in možnosti v zavodih.

34. Varuh priporoča Ministrstvu za pravosodje in Upravi Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij, naj preučita in po potrebi ustrezno prilagodita trenutno ureditev nenadzorovanih obiskov pripornikov čez noč. Priporoča se, naj se zagotovi enakopravna obravnava pripornikov in obsojencev pri možnosti takšnih obiskov, in sicer ob upoštevanju izjem, ki jih narekuje narava kazenskega postopka, ko lahko sodišče pripornikom posamezne obiske prepove oziroma omeji.

35. Varuh priporoča Upravi Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij, da zagotovi, naj pravosodni policisti pri poročanju o uporabi prisilnih sredstev sestavljajo individualne uradne zaznamke, osnovane na lastnih zaznavah. Zaznamki morajo natančno odsevati perspektivo posameznega policista, vključno z informacijami, ki jih je ta neposredno zaznal. Pomembno je zagotoviti, da pravosodni policisti, ki so uporabili prisilna sredstva, ne bodo vodili razgovorov za oceno njihove uporabe, kar bo prispevalo k večji objektivnosti presoje. Prav tako je ključno, da se pravosodni policisti redno izobražujejo o pomenu tovrstnega objektivnega in natančnega dokumentiranja, ki bo lahko v konkretnih primerih pripomoglo k zanesljivosti ocenjevanja upravičenosti, zakonitosti in strokovnosti uporabe prisilnih sredstev.

36. Varuh Ministrstvu za pravosodje priporoča, naj v vseh zavodih za prestajanje kazni zapora sistematično preveri in zagotovi ustrezno oskrbo, varnost ter specializirano obravnavo za zaprte osebe s hujšimi duševnimi motnjami. Posebna pozornost naj bo namenjena zagotavljanju njihovega varnega bivanja, zdravstvene in socialne oskrbe ter potrebnih rehabilitacijskih programov, saj mora biti za te osebe v času odvzema prostosti poleg varstva z ustrezno stopnjo zagotavljanja varnosti samih oseb in drugih zagotovljena tudi ustrezna specializirana obravnava, ki bo upoštevala njihove specifične potrebe.

37. Varuh Upravi Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij priporoča sprejetje vseh ukrepov, potrebnih za ohranjanje zaupnosti zdravstvenih podatkov zaprtih oseb.

38. Varuh priporoča, naj opozorilo Uprave Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij, da je zavod za prestajanje kazni zapora zaprti osebi, ki zaradi spremstva v zunanjo ustanovo zamudi redni obrok v zavodu, dolžan ob njeni vrnitvi v zavod ponuditi nadomestni obrok, upoštevajo vsi zavodi za prestajanje kazni zapora.

39. Varuh Ministrstvu za zdravje predlaga, naj ob pripravi sprememb oziroma dopolnitev ZNB preveri ustreznost (zakonske) podlage za sprejetje omejevalnih ukrepov v psihiatričnih bolnišnicah oziroma drugih (zdravstvenih) ustanovah v primeru neugodnih epidemioloških razmer, in sicer z namenom varovanja zdravja in življenja pacientov.

40. Varuh Ministrstvu za vzgojo in izobraževanje priporoča, naj v strokovnih centrih, ki delujejo na podlagi Zakona o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami v vzgoji in izobraževanju ter se soočajo s pomanjkanjem kapacitet, zagotovi ustrezne nastanitvene možnosti.

6 (stalna naloga). Varuh Ministrstvu za vzgojo in izobraževanje ter Ministrstvu za zdravje kot stalno nalogo priporoča, naj preverja rezultate delovanja sistema in išče možnosti za izboljšave zdaj veljavnih programov ter uvajanje novih. Po drugi strani pa je pomembno, da strokovni delavci, ki delajo z otroki in mladostniki s čustveno-vedenjskimi motnjami, odvisnostmi od prepovedanih drog in s kompleksnejšimi težavami neposredno izvajajo, skupaj s svojimi delodajalci stalno izboljšujejo svoja znanja in usposobljenost ter zagotavljajo ustrezne delovne razmere in motivacijo za delo. Varuh še opozarja, da je pri obravnavi otrok in mladostnikov, treba paziti na določbo 3. člena Konvencije o otrokovih pravicah, ki zagotavlja, naj ima otrokova in mladostnikova korist prednost pred koristmi vseh drugih, kar pomeni, da je treba sistemsko in v razumnem času zagotoviti, da bodo prepoznano dobre metode dela na voljo vsem, ki jih potrebujejo.

2.15 Pokojninsko in invalidsko zavarovanje

41. Varuh priporoča Vladi Republike Slovenije, naj v vseh predpisih poenoti in uskladi definicijo invalidnosti s Konvencijo o pravicah invalidov ter tako poskrbi za usklajenost notranje zakonodaje s to konvencijo in ustavo.

42. Varuh priporoča Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, naj prenovi sistem ugotavljanja invalidnosti in uvede en organ za ugotavljanje invalidnosti.

43. Varuh priporoča Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti in Ministrstvu za zdravje spremembo določil javnih predpisov, ki postavljajo osebe s težavami v duševnem zdravju v manj ugoden položaj kot druge invalide s primerljivimi omejitvami.

7 (stalna naloga). Varuh priporoča Zavodu za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, naj poskrbi, da bodo vsi dokumenti, ki jih izdaja: obrazci, upravni akti in drugi, jasni, nedvoumni in skladni z načelom dobrega upravljanja, upravni akti pa bodo vsebovali vse zakonsko določene sestavne dele in bodo tudi ustrezno obrazloženi.

2.16 Zdravstveno varstvo

44. Varuh predlaga Ministrstvu za zdravje, naj zagotovi ustrezen in enakovreden dostop pacientom do ambulant na primarni ravni po vseh različnih komunikacijskih kanalih, pri čemer naj se izboljša predvsem telefonska dostopnost.

45. Varuh Ministrstvu za zdravje predlaga, naj zagotovi zadostno število zdravnikov družinske medicine in omogoči izbiro izbranega zdravnika vsem prebivalcem Republike Slovenije, ki osebnega zdravnika nimajo oziroma so opredeljeni v Ambulantah za neopredeljene.

46. Varuh ugotavlja, da še vedno ni zagotovljenih kapacitet za rehabilitacijo oseb po zaključenem bolnišničnem zdravljenju. Gre za osebe, ki so zaključile bolnišnično zdravljenje, vendar potrebujejo zdravstveno nego in skrb ter niso sposobne samostojnega življenja oziroma njihovi svojci zanje ne znajo in zmorejo poskrbeti. Varuh Ministrstvu za zdravje in Ministrstvu za solidarno prihodnost predlaga, naj na nacionalni ravni vzpostavita kapacitete skupaj s potrebnimi kadri in drugimi pogoji, ki bi nudile dolgotrajnejšo možnost namestitve in nege za te osebe.

47. Varuh Ministrstvu za zdravje predlaga, naj sprejme ukrepe za skrajšanje čakalnih dob na področju ortodontskega zdravljenja.

48. Varuh predlaga Ministrstvu za zdravje in Nacionalnemu inštitutu za javno zdravje, naj v sodelovanju z zdravstvenimi izvajalci odpravita težave z informacijskim sistemom, katerih posledica je izbris napotnic naročenih pacientov.

49. Varuh predlaga, naj Ministrstvo za zdravje odloči o vlogi za uveljavljanje pravice do odškodnine zaradi cepljenja (proti covidu-19 itd.) v zakonsko določenem roku.

50. Varuh Ministrstvu za zdravje predlaga, naj poenoti prakso v primeru obveščanja patronažnih služb po odpustu iz porodnišnice, pri čemer naj se za doseg izboljšanja kakovosti patronažnega varstva in usklajevanja dela med posameznimi ustanovami okrepi medsebojno sodelovanje ter naj se breme odgovornosti obveščanja patronažne službe po odpustu porodnice iz porodnišnice ne prenaša na porodnice.

2.17 Socialne zadeve

51. Varuh predlaga Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, naj dodatno kadrovsko in tudi strokovno okrepi centre za socialno delo z namenom čim boljše obravnave in podpore uporabnikov.

52. Varuh priporoča Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, naj zakonodajo na področju osebne asistencije pripravi na način, da bo mogoče razbrati, kdo in pod kakšnimi pogoji je lahko upravičen do osebne asistencije in v kakšnem obsegu.

53. Varuh priporoča Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, naj se v novi zakonodaji s področja osebne asistencije (in v zakonodaji nasploh) namesto pojma trajne okvare (ali druge relevantne okoliščine) uvede pojem dolgotrajne okvare (okoliščine) z določitvijo minimalnega obdobja trajanja, kdaj se okvara (okoliščina) šteje za dolgotrajno.

54. Varuh priporoča Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, naj se pri priznavanju pravice do osebne asistencije zagotovi primerljivost in sorazmernost med obsegom pravice in njeno naravo, vrsto oviranosti ter subjektivnim pomenom le te za prosilca.

55. Varuh priporoča Ministrstvu za solidarno prihodnost, naj bo na področju zagotavljanja institucionalnih namestitvev za osebe, ki zaradi svojega zdravstvenega stanja niso zmožne bivati doma, hkrati pa ni indikacij za bolnišnično obravnavo, doseglo najmanj cilj v letu 2024 vzpostaviti negovalne enote pri vsaj dveh izvajalcih.

56. Varuh priporoča Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, naj nemudoma pristopi k spremembi določb Zakona o socialnem vključevanju invalidov, s katero bo diskriminacija oseb s težavami v duševnem zdravju in neenakosti drugih invalidnih oseb, ki nimajo pravic iz invalidskega in pokojninskega zavarovanja, odpravljena.

57. Varuh priporoča Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, naj glede na stanje na nepremičninskem trgu spremeni Zakon o socialnovarstvenih prejemkih tako, da glede vpisa prepovedi obremenitve in odtujitve (v korist Republike Slovenije) za prejemnike denarne socialne pomoči in varstvenega dodatka dvigne obstoječo mejo vrednosti lastniških nepremičnin, v katerih prejemniki živijo (120. 000 evrov).

58. Varuh priporoča Ministrstvu za solidarno prihodnost, naj zagotovi, da bodo uporabnikom institucionalnega varstva, ne glede na starost, v primeru večdnevni vnaprejšnjih napovedanih odsotnosti iz institucije zagotovljena sredstva za vsaj osnovno preživetje, in sicer ali iz naslova prihrankov, ki jih odsotnost prinaša glede stroška institucionalnega bivanja ali kako drugače.

59. Varuh priporoča Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, naj zakonsko ureditev na področju uveljavljanja pravic iz javnih sredstev prilagodi na način, da bo pri osebah med 18 in največ 26 let, ki se redno šolajo in njihovi starši ali druge povezane osebe nimajo sredstev za lastno preživljanje, zagotovljena, da ne bo prihajalo do posegov v pravico teh oseb do izobraževanja s tem, ko zakonodaja na področju javnih sredstev šteje, da ima njihova dolžnost preživljanja staršev ali drugih povezanih oseb prednost pred njihovo pravico do izobraževanja.

60. Varuh priporoča Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, naj bo v letu 2024 zagotovilo ustrezno zakonsko ureditev položaja prejemnikov pravic po Zakonu o socialnem vključevanju invalidov med 18. in 26. letom, ki se redno šolajo, na področju uveljavljanja pravic iz javnih sredstev.

2.18 Druge upravne zadeve

61. Varuh priporoča Vladi Republike Slovenije, naj poskrbi za ustrezno odzivnost in komunikacijo v razmerju do državljanov, ter jim po obravnavi njihove pobude poda vsebinski odgovor.

62. Varuh priporoča Finančni upravi Republike Slovenije, naj poskrbi, da bodo zavezan-ci, pri katerih se drugi izplačevalec pokojnine šteje za neglavnega izplačevalca, ob od-daji davčne napovedi ustrezno seznanjeni s spremembo 127. člena Zakona o dohodnini (ZDoh-2).

2.19 Pravosodje

63. Varuh priporoča, da Državni zbor Republike Slovenije čim prej odpravi uresniči od-ločbo Ustavnega sodišča št. U-I-772/21 s 1. 6. 2023 in tako odpravi ugotovljeno neskladje pri ureditvi plačnega položaja sodnikov.

64. Varuh priporoča Vrhovnemu sodišču Republike Slovenije in Ministrstvu za pravo-sodje, naj preverita in po potrebi dopolnita obstoječe smernice za (tako pisno kot ustno) komunikacijo v sodnih prostorih. Ob tem Varuh poudarja, da je ključnega pomena redno ocenjevanje učinkovitosti in ustreznosti teh smernic, in sicer z namenom, da se zagotovi, da se v sodnih prostorih ohranja profesionalno, spoštljivo in nepristransko komunikacijsko okolje. To vključuje tudi osvežitev oziroma izobraževanje sodnega ose-bja o teh standardih, da bi se ohranila integriteta in dostojanstvo sodnega sistema ter zagotovilo spoštovanje človekovih pravic vseh vpletenih.

8 (stalna naloga). Varuh Ministrstvu za pravosodje priporoča, naj nadaljuje dejavnosti za izboljšanje položaja sodstva v smislu učinkovitejšega sojenja.

9 (stalna naloga). Varuh sodiščem priporoča, naj si v vsaki obravnavani zadevi prizadevajo, da bi se postopki izvedli brez zavlačevanja in neutemeljenih zastojev, zlasti pa v rokih, ki jih določajo že zakoni.

2.20 Policijski postopki, zasebno varovanje, detektivi in redarji

65. Varuh Policiji priporoča, naj policiste ob usposabljanjih in dodatnem izobraževanju redno opozarja na pomembnost skrbnega, točnega in kronološkega beleženja njihovih opravil med pridržanjem/zadržanjem.

66. Varuh predlaga Ministrstvu za notranje zadeve in Policiji, da v okviru možnih investicij pozornost namenita ustrezni opreми policijskih postaj za omogočanje gibanja na prostem med pridržanjem. Prav tako Varuh priporoča, da se v brošuri *Obvestilo o pravicah osebe, ki ji je odvzeta prostost* jasneje opredeli izvajanje pravice do gibanja na prostem, kar bi pripomoglo k večji ozaveščenosti pridržanih oseb o tej pravici in s tem k njenemu doslednemu uresničevanju.

67. Varuh predlaga Ministrstvu za notranje zadeve in Policiji, da kot del prizadevanj za nadgradnjo strokovnosti in spoštovanja človekovih pravic v policijskih postopkih zagotovita prevod *Načel učinkovitega zaslišanja in zbiranja informacij*, znanih kot *Méndezova načela*. Prevod naj objavita in načela uporabita kot dodaten vir znanja za policiste pri zagotavljanju spoštovanja človekovih pravic v postopkih zaslišanja.

68. Varuh priporoča Ministrstvu za notranje zadeve, naj učinkoviteje poskrbi za uresničitev priporočila Odbora za preprečevanje mučenja in nehumanega ter poniževalnega ravnanja ali kaznovanja (CPT), pri čemer mora zdravniški pregled v primeru uporabe prisilnih sredstev vsebovati zapis o objektivnih zdravniških ugotovitvah na podlagi natančnega pregleda osebe, nad katero so bila ta uporabljena (vključno z vrsto, mestom, velikostjo in posebnimi značilnostmi vsake posamezne opažene poškodbe); pomembna sestavina zdravnikovega zapisa pa bi morala biti tudi ocena skladnosti med zatrjevanim grdim ravnanjem in ugotovitvami objektivnega zdravniškega pregleda.

69. Varuh priporoča Ministrstvu za zdrave, naj učinkoviteje poskrbi za uresničitev priporočila Odbora za preprečevanje mučenja in nehumanega ter poniževalnega ravnanja ali kaznovanja (CPT), da mora zdravniški pregled v primeru uporabe prisilnih sredstev vsebovati zapis o objektivnih zdravniških ugotovitvah na podlagi natančnega pregleda osebe, nad katero so bila ta uporabljena (vključno z vrsto, mestom, velikostjo in posebnimi značilnostmi vsake posamezne opažene poškodbe); pomembna sestavina zdravnikovega zapisa pa bi morala biti tudi ocena skladnosti med zatrjevanim grdim ravnanjem in ugotovitvami objektivnega zdravniškega pregleda.

70. Varuh Policiji priporoča, naj se z namenom večje jasnosti, dostopnosti in učinkovitosti spletne aplikacije za obveščanje oškodovancev kaznivih dejanj, obvestilo v aplikaciji, ki je objavljena na spletni strani Policije, ustrezno dopolni oziroma preuredi na način, da bo lahko uporabniku pred oddajo vloge jasno, kakšne konkretne informacije lahko pričakuje in kako lahko postopa, če teh informacij ne prejme. Tako na spletni strani kot v samodejnih e-sporočilih, ki jih prejmejo uporabniki, naj se vključijo tudi jasne kontaktne informacije za oškodovance, ki potrebujejo dodatna pojasnila ali pomoč v zvezi z oddanim zahtevkom oziroma v primeru nejasnosti v prejetem e-sporočilu.

2.21 Okolje in prostor

71. Varuh Vladi Republike Slovenije priporoča, naj v duhu brezpogojnega spoštovanja načela pravne države nemudoma odpravi z odločbo Ustavnega sodišča Republike Slovenije št. U-I-441/18-23 s 6. 7. 2022 ugotovljeno protiustavnost Uredbe o mejnih vrednostih kazalcev hrupa v okolju, saj tega v postavljenem roku, tj. do 22. 7. 2023, ni storila. Ob tem Vladi posebej priporoča, da pozornost usmeri tudi v očitno šepajoče medresorsko sodelovanje, primarno med Ministrstvom za okolje, podnebje in energijo in Ministrstvom za zdravje, ter da v okviru svojih pristojnosti tudi ta problem ustrezno in nemudoma naslovi.

72. Varuh priporoča Ministrstvu za okolje, podnebje in energijo, naj čim prej pristopi k novelaciji Uredbe o načinu uporabe zvočnih naprav, ki na shodih in prireditvah povzročajo hrup, s katero bo naslovido vse zaznane pomanjkljivosti v praksi.

73. Varuh priporoča zagotovitev hitre odzivnosti gradbene inšpekcije v primerih prijav nespoštovanja sklepa upravne enote, s katerim se gradnja zaradi obnove postopka zadrži in s tem učinkovitega izvajanja tretjega odstavka 93. člena GZ-1.

2.22 Regulirane dejavnosti

74. Ministrstvo za infrastrukturo naj skupaj z Direkcijo Republike Slovenije za infrastrukturo, upoštevajoč sprejeti skupni kadrovski načrt organov državne uprave in proračunska sredstva, preuči možnosti povečanja kadrovske kapacitete, s katerimi bi lahko okrepili strokovne službe na področju vzdrževanja državnih cest, s ciljem, da bodo pravočasno sprejeti vsi zahtevani ukrepi, ki izhajajo iz določb ZCes-2.

2.23 Družbene dejavnosti

75. Varuh Ministrstvu za visoko šolstvo, znanost in inovacije predlaga, naj 17. člen Pravilnika o subvencioniranju bivanja študentov v delu, v katerem govori o »študentu, ki je invalid po zakonu, ki ureja zaposlitveno rehabilitacijo in zaposlovanje invalidov«, preoblikuje na način, da bo razumljivejše, na katere študente s posebnimi potrebami se nanaša.

76. Varuh Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti predlaga, naj Navodilo za izpolnjevanje obrazca prijave v zavarovanje za invalide uskladi z veljavno zakonodajo.

2.24 Stanovanjske zadeve

77. Varuh priporoča, naj Ministrstvo za solidarno prihodnost, glede na prepoznano neurejenost na področju oskrbovanih stanovanj, pristopi k celoviti prenovi zakonodaje.

Povzetek dela Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2023

Izdajatelj: Varuh človekovih pravic Republike Slovenije

Urednici: dr. Simona Drenik Bavdek, pomočnica vodje Centra za človekove pravice in Nataša Mazovec, višja svetovalka

Lektura: Jezikovne storitve Peresce

Oblikovanje in računalniški prelom: Aljaž Primožič

Tisk: Prima IP d.o.o.

Naklada: 2000 izvodov

Ljubljana, maj 2024

Letna in posebna poročila Varuha človekovih pravic RS so objavljena tudi na spletnih straneh www.varuh-rs.si

Reproduciranje delov publikacije je dovoljeno z navedbo vira

ISSN 2712-6390 (tiskana različica)

Publikacija je brezplačna

REPUBLIKA
SLOVENIJA

VARUH
ČLOVEKOVIH
PRAVIC